

BABES – BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
Történelem-Filozófia Kar
Művészettörténet szak
Kolozsvár

Moll Elemér

A Kolozsvári
Református
Egyháznak
Tervezett
Épületei

PÁLYÁZÓ DIÁK:
PELTÁN – BRÓSZ ROLAND

Vezetőtanár:
Kovács Zsolt tanársegéd

Kolozsvár 2010

Moll Elemér¹

Az építész 1886 február 25-én született a Sopron melletti Ságon. A család flandriai származású, később Poroszországon keresztül kerülnek Nyugat Magyarországra, ahol a leszármazottak mai napig élnek. Szülei Novák Gizella és Moll Wilhelm, apja a Ság melletti Hohenholle gróf birtokának adminisztrátora. A fiatal Moll Pozsonyban kezdi tanulmányait, majd 1904-től a budapesti József Nádor Műszaki Egyetemen tanul. Petz Samu felfigyel a diák rátermettségére és tanársegédként maga mellé veszi 1908 és 1909 közt. Az 1908-ban oklevelet szerzett tanítványára később épületeinek kivitelezését bízta.

Moll Elemér 1910-ben érkezik Kolozsvárra a Gábor Áron Diákotthon kivitelezéséhez (*Mensa Academica*) mely Petz diákjának Nagy Károlynak terve alapján épül fel. Petz Mollt küldi a Szamos parti városba, hogy felügyelje az építkezés utolsó fázisait. Az átadás után Mollt – komolysága és rátermettségének köszönhetően² – meghívják kolozsvári városi főmérnöknek, háromszor akkora fizetést ígérve, mint amennyivel Pesten fizették tanársegédként. 1910-től a városi főmérnök tisztséget tölti be 1919-ig, amikor a román hatóságok előtt le nem tett hűségeskü következményeként állásából eltávolítják. Ebben az évben magánvállalatot indít testvérével, Moll Lajossal.

Már 1912-ben, első megrendeléseként, a villanytelepi palotát tervezi és kivitelezi. Ez az épület a Magyar utcai bérháztervvel egyforma kánont folytat: két főhomlokzati toronyszerű építménye és ikerablakai hasonlóak a továbbiakban bemutatandó épülettervvel.³ Ezt követően a városi tisztségviselő Kolumbán Károly villáját készíti el, majd a Zsigmond féle vasbeton szerkezetű palotát a Horea út (Ferenc József, v. Híd u.) 34. szám alatt. Az épület Kolozsvár harmadik vasbeton szerkezetű épülete.⁴

A háború alatt a soproni helyőrségben szolgál, majd tiszt lesz belőle, később az orosz fronton majd az olaszországin harcol, ezt követően pedig hadnagy lesz, *Signum Laudis* kardal tüntetik ki.

Visszatérve a Trianon utáni Kolozsvárra a hűségesküt megtagadó építészt a román városi főmérnök (Aurel Ciortea) segíti és így továbbra is kap megrendeléseket. Első munkája

¹ A rövid életpályának ismertetése – a pár nagyon lényeges eseményen kívül - csak a dolgozatba bemutatott épületek keletkezési körülményeit befolyásoló információkat tartalmazza.

² Az építész elnyerte a város vezetésének tetszését, a meghívást tőlük kapja.

³ A funkcionalitásának alárendelt visszafogott díszítésű épület mégis hatásosan uralta a városi strand mögötti telket. Tört manzárdtetős kialakítású tornyai a homlokzat két szélén bástyaként hatnak (szerkezetileg hasonlóságot vélünk fellelni a vásárhelyi Kultúrpalotával). A két torony sisakját ikerablakok törik át melyek a fal meghosszabbításából metszik be a tetőt (később ezt megfigyelhetjük későbbi épületein is).

⁴ Az első vasbeton elemeket tartalmazó létesítmény az Egyetemi Könyvtár épülete, később feltételezhetően a vasúti művek műhelyei szerkezetét is így építették. Vais Gheorghe, *Chujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă* (1867-1918), Cluj-Napoca, 2009.

a Ferdinánd román király kolozsvári bevonulásához tervezett diadalíve, amely saját vállalkozásának is jelentős impulzust adott, mivel ezután a román elittől is több megbízást kap és ennek hatására lesz Iuliu Hossu görög-katolikus kardinális tanácsosa, valamint az interbellikus időszakban a kolozsvári zsidóság is gyakran őt bízta meg, hogy a villákat és bérházaikat megtervezze. A román államtól díjban részesült munkája a II. Károly (ma Iuliu Hateganu) sportpark (testvérével a statikus mérnök Moll Lajossal), melynek az avatásán a király is jelen volt. 1938-ban tanulmányútra megy Németországba és Olaszországba.

1940-től ismét a városi főmérnöki hivatalt tölti be és a Kolozsvári Gazdasági Akadémia előadó tanára lesz Kós Károly mellett. Emellett foglalkozik lakásépítéssel és belsőtervezéssel is. Elméleti munkásságára is időt szakított így hosszas elméleti írásai jelennek meg a megújuló építészetéről a Művészeti Szalonban, az Ellenzékben és a Hírnökben. A második világháború után nagyban hozzájárul a város rehabilitálásához. A *Tervező Szindikátus* elnöke és a Mérnökök, Építészek és Építőmesterek Szindikátus alelnöke lesz.

Életpályája során több mint 60 épülettel gazdagította és újíttotta Kolozsvár arculatát. Épületeket tervezett, kivitelezett és alakított át, de emellett energiőrők tervezésével is foglalkozott. Várostervezési tevékenységet fejt ki 1943-ban amikor Deák Ernővel terveket készítenek a Széchenyi tér korszerűsítéséhez, de a háború miatt ezt nem valósíthatták meg. Moll is tagja volt a Barabás Miklós Céh képzőművészeti egyesületnek, Nagy Imre, Bánffy Miklós, Gy. Szabó Béla és Szolnay Sándor mellett.

69 éves korában balesetben hunyt el 1955-ben, sírja a Házsongárdi temetőben van.

Magyar utcai református bérház terve (1914)

A Külmagyar utca 65-71-es szám alatti (régi számozás szerint 14-20.) elterülő ingatlan a belvárosi református egyházközség tulajdonát képezte. A kezdetben öt részből heterogénen összeálló telektömb a Calea Victoriei és a Reg. 83 Infanterie (ma Bulevardul 21 Decembrie és Str. Pitesti) sarkán helyezkedett el. A telkeket Kovács Gyula mérnök méri fel a kolozsvári református egyházközség felkérésére, eladás céljával. Leírásai szerint a Magyar utcai frontja 65, illetve mellékutcai szakasza 105 méter. Az itt lévő telkek - egy kivételével - mind északról délre nyúló keskeny, hosszú kiterjedésűek, *gyéren beépítettek* (kicsi udvarok és nagy kertek). A várostervezés utcaszabályozás céljával utcát húzott merőlegesen a 65. számú ingatlanra. Kovács Gyula arra hívja fel a figyelmet, hogy a létező különálló telkek és a rajtuk lévő építmények értéke alacsony, mivel önmagukban kivétel nélkül kedvezőtlen alakúak. Ezért

ajánlja, hogy egyesítsék a telkeket és egy összefüggő épületet emeljenek rá, mely megnövelné az eladandó telek árát.⁵

A belvárosi református egyházközség felkérésére Moll Elemér már 1912-ben terveket készít a telektömb beépítésére. A tervek egy sor részletrajzból állnak: épülettömeg elosztása a telektömbön, alaprajzok szintenként, homlokzatrajz, metszetek. A terveken egy háromemeletes, háromtraktusos bérház tárul fel. A látványterv szerinti nagyméretű impozáns bérház három párhuzamosan futó észak-dél irányú épülettömbből áll össze, amelyek két elnyújtott belső udvar köré szerveződnek. Déli felét a Moll által tervezett utca vonala határozza meg, mellyel párhuzamosan itt kialakított épülettömb egyben összeköti a három traktust is. Északi felén a három épülettömb közül csak a két észak-keleti tájolású kap egy merőleges lezárást, a közbülső és nyugati tömb közt kap helyet a bejárat. Így alakít ki egy zárt és egy nyitott udvart. A bejárat hatásfokozását érdemes kiemelni, a három részre tagolt bejárat kapu után a bejövőnek egy magas falu keskeny szorosszerű udvar tárul fel, mintha 4 szint magasságú sziklatömbök közt sétálna. Moll – az esztétika érdekében – ebbe a nyílt udvarra néző homlokzatra nem helyez el külső folyósokat, hanem inkább kis erkélyekkel teszi elegánsabbá. A külső folyósokat a zárt udvar oldalfalaira és a nyugati traktus központ felé néző felére helyezi el. A nyitott udvar két déli szegletébe egy-egy negyed-henger alakú bővítményben alakítja ki a sarkokat.

A Magyar utca felé kialakított főhomlokzat nagyszabású kialakítást kap: két részre osztódik egy 6 és 4 tengelyes gazdagon tagolt frontra. A bejáratot kétoldalt szegélyező szabályos négyzet alapú vaskos toronyformájú létesítmény enyhén a fal síkjából előreugróan is uralja a homlokzatot. A két zömök ikertorony 4 emeletes, két-két tengelyes illetve lapos kupolás lefedést kap. Hangsúlyosan vertikális tagolásúak, de a horizontális tagolás is jelen van: alsó két emelet falburkolata kváderfalazású, míg a fenti három emeletet három sávazott lizéna foglalja egy tömbbé, a két regisztert egy hangsúlyos könyöklőpárkány (mely egyben övpárkány is) választja szét. Földszintjük magas, az e felett elhelyezett feltételezhetően 2-2 színes üveglablak között kariatida formájában egy-egy angyal emelkedik ki a fal síkjából. Feje és szárnyai tartják szimbolikusan a második emelet könyöklőpárkányát. A következő három emelet ablakai egy sávba vannak foglalva: az alsó kettő egyenes záródású, míg a felső félköríves. A kupola és az utolsó emelet közt timpanonokra emlékeztető oromfalak kapnak helyet a tengelyek felett. Ráadásul a lizénák felett géniusok hangsúlyozzák szimbolikusan a vertikális tagolást.

⁵ Értékbecsülés írta Kovács Gyula, Kolozsvár 1926 május 25, II C 261, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár (tervtár)

A főhomlokzat többi része egységesebb díszítésű, de egyenetlen beosztású szerkezetileg: egy kéttengelyes homlokzatú résszel bővül az épület nyugati fele, ennek háta mögött kialakul egy nagyon keskeny udvar. A főhomlokzatának keletteltebb tengelyei közt, a zárt udvar előtt kialakított kéttengelyes front enyhén háttérbe süllyed az épülettömbbe. Ezek a sarkon lévő tengely kivételével, ugyanolyan kialakítást kapnak: két vízszintes szerkezeti részre osztódnak (a bejáratú tornyokhoz hasonlóan): a magas földszint felett kváderes övparkány helyezkedik el, ezt követően a következő három emelet majdnem egy tömbbé formálódik, melyet sávazott lizénák tagolnak vertikálisan. Az két alsóbb szinten lévő ikerablakok egy (lapos) csúcsíves harmadik emeletivel találkoznak, azt a benyomást téve mintha pár elemére bontott lándzsaablak lenne a lizénák hosszúságában. Az emeletek közt – amint a tornyoknál is – ismét egy világos pálcátag olvasztja az ablakokat (az alsó ablak oromzata a felső köténye).

Az észak-keleti szegleten lévő tengely teljesen más kialakítású, ebből feltételezhető, hogy az épület keleti homlokzata így más kánonokat folytat. Az épület ezen tengelye földszintjén (Petz Samu által ihletett) kis csúcsíves bejárat található, a fölötté lévő három emelet közül az alsó kettő falát egy-egy vízszintesen futó aránylag 1.5 – 2 méter magas, sötét, hálós szerkezetű vízszintes sávokkal díszíti, mely folytatódhatott a keleti oromzaton. Vertikálisan vékony pálcátagok futnak végig lentől fel, a felső emeleten fonódó inda díszíti a vakablak szegélyét. A terv keleti homlokzata nem maradt fenn de megállapítható, hogy 13 tengelyes, ezeknek közepén keskeny folyosójú bejárat található, ezt a homlokzat terén is érzékelteti: enyhén rizalitos 5 tengely emelkedik ki a fal a síkjából, ennek emeletén 3 előreugró balkon van. Ezek ugyanolyan kialakítású erkélyek, mint amelyek megtalálhatóak a bejáratú udvar két oldalát szegélyező épülettömbök első emeletén is.

Az épület korszerűsége meglepő: az üzlethelyiségeknek számos raktárhelyiség, egy-egy lift, pár teherlift is, illetve 4 lépcsőház is helyet kap az épületben. Magyar utcai illetve keleti szárnya emeltebb szintű földszintjén (4,50 méter) üzletek (9 db), kávéház, játszótér, gyógyszertár és laboratórium helyezkedik el.

A belső terek elosztása hagyományos: belső folyósók nincsenek, a közlekedést a terv szerint a külső folyósókon végezhető vagy a helyiségeken keresztül, mivel átjáró szobák hálózatából áll az egész épület. De más kolozsvári bérházhoz képest Moll, tervébe - egyazon szinten - több illemhelyet is elhelyez (17et).⁶

⁶ A hagyományos századfordulós belvárosi bérházakba olykor emeletenként egy-egy illemhely volt található, több család részére (például Avram Iancu 8)

A főhomlokzat első feltárulásra a 20. századi szecessziós és a részben Kós Károly által is iniciált irányzat vonásait foglalja magába. De ez csak részben igaz, mivel nem egyértelmű sehol az épületen a nyugatias szecesszió egyfajta hullámszó, kígyózó motívumaival se a konvex - konkáv szukcessziókkal. Kós Károly stílusa pedig ezidőtájt még nem, vagy egyáltalán nem érte el az ehhez hasonló jellegzetes vonásait. Kós 1914-ig készített tervei és rajzai leegyszerűsített formákat mutatnak – habár jelen vannak a toronyszerű építmények – azok falai nem díszítettek nagymértékben, legtöbbször majdnem tagolatlanul hagyva az egész épület homlokzatát. Kós és köre a *Fiatalok* (Zrumečsky Dezső, Jánsky Béla, Kozma Lajos, Györgyi Dénes és Mende Valér) rusztikus formákból indulnak ki, ők organikusan próbálják beleépíteni a környezetükbe az épületeket. Kós még a városi építészetbe is ennek a maníráját vonja be – így 1913-as kolozsvári Kakasos temploma nem nyílik az utcára, hanem oázisszerűen bemélyed a természeti elemekbe (fák, pázsit, bokrok). Moll épületterve alapján így inkább egy egyedi, népies szecessziós formanyelvvel találkozunk. A magyar szecesszióra mutat a két toronyszerű bejárat pylon szerkezete és díszítése, enyhén kiemelkedő oromfűvel, a szárnyas kariatidáival melyek az övpárkány alatti regisztert díszítik. Általánosan pedig az okkult ízlés, színes üvegeablakok, gótizáló ablakkeretek is egy sajátosan megformált századfordulós és népies vonású nyelvezetet sugallnak. Ezek szimbiózist képeznek pár klasszicizáló elemmel. Így jelenik meg a nagyoszloprendes tagolást stilizáló több emeletet átfogó lizéna és a két toronyszerű építmény a főhomlokzaton. Ez utóbbit Moll, központi motívumodként értékeli és átkölcsönzi a szemben elhelyezkedő ún. Kétágú templomtól⁷. Ez lehetett az egyik kiinduló inspiráció, mivel a klasszicista templomon kívül egy mérvadó kolozsvári épület se rendelkezik két toronnyal. Moll épületét így próbálta az utcaképbe beilleszteni és kiegyensúlyozni a másik oldal két tornyát. A Kétágú templommal átellenben elhelyezkedő *kétágú bérház* tornyai mégis egy korszerű kialakítást kaptak volna. Mérvadóan a két pylon mögötti épülethomlokzaton a népművészeti ihletettség elemeit véljük megtalálni: rusztikus kis ablakok illetve az erősen megdőlt tetőtér, mely pontosan 45 fokban kiképezett, a csúcsíves keretek, denevér ablakok. Lehet ez a válasza az újonnan, Kolozsváron állást foglaló budapesti építésznek, nagy kialakítású épületben próbál egy nemzeties⁸ nyelvezetet használni.

Az épület félremagyarázhatatlanul egy kiforrott formanyelvet követ – az ún. magyar szecessziónak egyik kései alkotása - feltűnnek a fiatal építészen merengő zsenge

⁷ Hivatalosan *Alsóvárosi református templom*, 1829–1879 között épült

⁸ Moll mindvégig magyarnak vallotta magát, a román államnak 1918-ban nem teszi le a hűség esküt, úgy ahogy más kolozsvári építészek tették, mint például Pákey Lajos (Vais, Gheorghe, Clujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă (1867-1918), Cluj-Napoca, 2009)

irányvonalak, melyek ezekben az években már megtalálták a kiforrott stílust. De az építésznek ez lévén az első ilyen méretű terve, az épület telített a keresés jellegével, a formákba és díszítő motívumokban való kutatás, így a terv a merően kísérletező vonalakat rejti. Tervszerűségére vall azonban a keleti szeglet földemének kiképzése, így az épület veszít tisztaságából, mikor a főhomlokzat keleti szegletén magyarázhatatlanul megjelenik a hátsó épületszárny tetőlefedése és fala.⁹ De hatását mégis eléri az épület: képes megteremteni az épület egységességét, egy uralkodó vonást kiemelnie, a két toronyszerű bástyaszerű építménnyel mely megfelelően hangsúlyos, hogy egy elegáns uralkodó arculat adjon az épületnek.

Analógiák. Az épületterv a magyar népi szecesszió vonásait hordozza magán, az úgynevezett magyar szecesszió (*Hungarian Style*)¹⁰ egyik alkotása. Affinitásba áll a Máramarosi piactéri kaszinó épületével, amely épület szintén bástyákkal szegélyezett és homlokzatát párhuzamos lizénák tagolják, melyek közt a többszintes ablaknyílások egybekapcsolódnak. Egy másik hasonló épület a kecskeméti Jogi Akadémia épülete, melynek szintén meredek nyeregteteje, bástyái és csúcsíves ablakai hasonló rusztikát mutatnak a Moll épületével. De egyben a marosvásárhelyi Kultúrpalota is hasonló kánonokat folytat a sarkon elhelyezkedő négyzet alapú tornyaival és a homlokzaton megjelenő kisméretű díszítő elemekkel (kis erkélyek, vakárkádokra hasonlító ablaksorok, strázsák). A Moll épülete is – mint a fentiek – középkorias erődtípményhez hasonló, szerkezetében és kialakításában is, a fenti épületek legtöbbszörének főhomlokzatán két toronyszerű építmény enyhén előreugrik és kiegyensúlyozza (vagy uralja) a szemlélőnek a feltárolt épületkompozíciót.

Moll bérháza nem túlméretezett a századforduló utáni Kolozsvárnak, de mégis drága a református egyháznak, amely későbbiekben látszólag a papilakhoz és leánygimnáziumhoz is nehezen szerezte be az építéshez szükséges összeget. Elképzeléseim szerint, ha a leánygimnázium és papi lak felépítése összesen 7.900.000 lejbe került ez az épület meghaladta volna a 16 millió lejt. De megépülése mégse lett volna olyan elképzelhetetlen hisz az egyház szilárd elhatározása volt, hogy megépítse az alkalmatlan formájú telkek jobb értékesítése érdekében, ezért készültek az árajánlatok, a számos terv és számítások az épülethez, de az első világháború kitörése megakadályozta, hogy egy ilyen nagy méretű vállalkozásba belekezdjenek. Ha a budapesti léptékű bérház mégis megépült volna, a maga 25

⁹ A főhomlokzati rajzon és alaprajzokon összevetve axonometrikusan nem értelmezhető az épület keleti tengelye, mivel a háztetők merőleges találkozási pontja így lehetetlen.

¹⁰ A Golden Age, Art and Society in Hungary 1896-1914, Ed. Gyöngyi Éri és Zsuzsa Jobbágyi, Corvina Budapest, 175-179.

méter magasságával messzemenően Kolozsvár legnagyobb és legimpozánsabb bérháza lett volna¹¹.

A kolozsvári református leánygimnázium (1926)

Az 1910-ben alapított református leánygimnázium nem rendelkezett megfelelő épülettel, jóllehet 1914-ben határozatot hoznak az építésére, a világháború kitörése megakadályozza a véghezvitelét.

A kolozsvári református egyházközség 1926-os, igazgatótanácsnak intézett leveléből tűnik ki azon határozata, hogy feltétlenül szükség van a leánygimnázium különálló épületének megépítéséhez. Kettős ok indokolja ezen határozást, mivel négy osztályos lány elemi iskola már létezik a Református Kollégium délutáni váltásába, szükségessé vált egy különálló 6-8 osztályt befogadó intézmény, de a Felső Leánygimnázium (a Le Gerando) román tannyelvűre váltása, leszűkítette a választási lehetőségeket és egyedül csak a katolikus Marianum maradt fenn (a Református kollégiumot megszüntetik). A második okot a 1921-es román országos törvény telekkisajátító félelme okozta. Moll Elemér egyházkerületi műszaki előadót kéri meg a tervek elkészítésére, a cél egy 10 tantermet, azok mellékhelyiségeivel, egy előadó (vagy rajz-) termet, két szertárszobát, tanárit illetve igazgatói irodát magába foglaló kétemeletes pince nélküli, kétszárnyas épület. Moll becslései szerint közel 4.500.000 lejbe kerül az építkezés. A pénzösszeget a Magyar utcai 62 szám alatti ingatlanok értékesítéséből, a leánynevelde alapjából külföldi adományokból és egy társadalmi akcióból szeretné a kolozsvári református egyházkerület összegyűjteni. Az iskola építését sürgető kolozsvári református egyházközség 8 tagú (Vásárhelyi János és Boldizsár, Kovács Dezső, Sándor Ferenc, Dr. Illés Gyula, Huszt Ödön, Mester Mihály és Moll Elemér mérnökből álló) bizottságot bíz meg a tervezetek elkészítésére.¹² A meghirdetett pályázatra 36 ajánlat érkezik, ezek közül Moll Elemér és Kovács Gyula választanak ki 4-et és ajánlják az erdélyi református egyház igazgatói tanácsának. A sürgetés még aktuálisabbá vált az 1921-es román állami kisajátítás törvénye és az új tanügyi rendelkezés hatályba lépésével. Ez utóbbi elrendelte, hogy az iskolákba napszakos tanítás legyen, délelőtti és délutáni tanítást bevezetve. Kovács

¹¹ Magasság: 15 méter hasznos (földszint + 3 emelet) + tető (~22m) + kupola (~25m)
Front szélesség: 65m, hátsó front szélessége: 55,4m, Utcai hossz: 87,8m Belső udvar felőli hossz: ~104m
Telek elfoglaltság: 6240 nm, a telekkönyv szerinti 6758 nm-nél kisebb érték
Épület alapterülete: 4073 nm (effektív beépítve) (Peltán András építészmérnök számításai)
¹² K-vár 1926.X. I 65a/919/1 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

Gyulát az építkezés ellenőrzésével ruházzák fel. Moll Elemért bízzák meg a végleges tervek és részletrajzok elkészítésével, az építkezés művészeti vezetésével. Tervrajzai már ajánlottak voltak az igazgató tanácsnak, még elkészítésük előtt.¹³ A tervek most már 2 tanteremmel bővültek és a Farkas utca 23-as szám alatti telek un. *Herepei* részére tervezték, a Sági utca és Király utca kereszteződésénél. A kivitelezésre kiírt pályázatból kikerülő győztes Viola Kornélt bízzák meg az építéssel.¹⁴ Moll Elemér egy hónap leforgása alatt készíti el a végleges terveket és levelet intéz az igazgatótanácsnak melyben kéri az építkezési engedély megadását és a vasbeton szerkezetek tervének statikai engedélyezésére való benyújtást a városi építkezési hivatalhoz. A város 1926 március 30-án jóváhagyja az építkezést,¹⁵ azzal a feltétellel, hogy a pince feljáratot ne a fogadó csarnok felé irányítsák, mivel Moll tervében az alagsorból felfelé jövő lépcső találkozott az emeleti lépcsővel (ábra). Hamarosan elkezdődnek az alapok kiásása, de nemsokára talajszilárdsági gondok miatt rendkívüli bizottsági gyűlést rendelnek el.¹⁶ A gyűlésen Dr. Sárkány Lajos elnök felhívta a figyelmet: a telken a hordképes talaj keresésekor megállapították, hogy mély pince szükséges, mivel a hordképes kavicsos talaj a járó szint alatti 3 méter mélységben fekszik. Moll Elemért kéri fel a műszaki vélemény és többletköltség kiszámítására. Megállapításai szerint mindkét épületszárnyat alá kell pincézni. A pincét a Sági utca és a templom féli szegleten 1 méterrel a járószint fölé kell emelni világosság és egészségügyi szempontból. Az épület más felén 30 centiméterrel emelik a pince szintjét, 200.000 lejes költségtöbblettel. Az újonnan kialakított pincehelyiséghez Moll több terveket készít, megtervezve a központi fűtést is, a szolgálati lakás és raktár mellett.

Moll bére az építkezési munkálatok végösszegének 2.5 % tette ki, ennek összetevői: 0.26% vázlattervekért, 0.76% tervekért, 0.42% költségvetés elkészítéséért, 0.38% a munkaterv, 0.20 % a részletrajzok és 0.48% a műszaki részek elkészítéséből állt össze. Ezt a fizetési módszert - személyesen Moll ajánlta a megbízóinak - és melyet a Magyar Mérnök és Építész Munkák Díjszabása (kiadja a Németh József Technikai könyvvállalat, Budapesten) fogalmazott meg.¹⁷

A munkálatok befejeztével a végösszeg 5.776.993,11 lej lett, 1.196.472 lej többlettel. A munkálatok összegét nem csupán a pince építése emelte meg, hanem az a tény, hogy a vasbetonhoz és falazáshoz használt cementet Tordáról szállították teherautóval.

¹³ Előre beajánlott tervek, I65a/919/4 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

¹⁴ A három részre osztott feladat véglegesen püspöki aláírással és pecséttel is megerősített 1926 április 19-dikén.

¹⁵ Permis de edificare No 4727/1926 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

¹⁶ 1926 április 27 I65a/919/8 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

¹⁷ I65a/919/10 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

Az iskola építését 1926. december 5-én fejezték be. De kicsinek bizonyult és majdnem egy éven belül Moll kibővítési tervet készít hozzá.¹⁸ A Sámi utcai és a templom felőli szegletét egy kétemeletes toldalékkal bővítik. A munkálatok egy évig folynak és 1929 november 19-én fejezik be. Az 1928 augusztusában készített bővítési tervek a földszinten egy lakosztályt alakítottak ki (nappalival, előszobával, konyhával, kamrával, két hálóval, fürdővel és cselédszobával), az első emeletén két tanteremmel és az ezeket elöl összekötő folyosót, míg a második emeleten egy nagyméretű előadótermet, két előkészítőt és egy szertárt hoztak létre.

1927 januárjában Makkai Sándor püspök szentelte fel az épületet (ekkor még a kibővítés nélkül fog működni). 1948-ban államosították, ezáltal megkapva a Magyar Tannyelvű Állami Leánygimnázium nevet, majd 1955-től 3. számú Leánygimnáziumként van számon ismert. Fontos kiemelni, hogy neves tanárai közt Szopos Sándor¹⁹ is jelen van, az Alvernai templom seccoinak elkészítője.

Az iskolaépület szerkezeti sajátosságai: Az épület az enyhén szabálytalan területet kihasználva kissé ék alakúnak épült. Két épülettestből áll: egy északi-dél irányú és egy kelet nyugati melyek összeillesztését sajátosan alakította ki Moll, úgy mintha a két épülettestet egymásba tolták volna. A kettő külső illesztésénél képezte ki az üreges (rézsűtös) főbejáratát. Az illesztés belső szögénél pedig az udvari bejáratot és a lépcsőházat. Az 1928–29-es kibővítés csak az épület déli szárnyát változtatta meg nyomatékosan: a bővítés rövid idő alatt történt, az akkor létrejött új épülettest alatt nincs pincézés, a kapcsolódás pedig a szárny udvari homlokzatát is megváltoztatta ezáltal egy folyosónyi távolsággal bővült.²⁰

Az épület vasbeton szerkezetének²¹ köszönhetően belső struktúrája egyszerű és funkcionalitásának alárendelt: mind a négy szintjén egymással kongruens folyosók futnak körbe melyből a tantermek nyílnak. A keleti szárnyban négy szinten keresztül ismétlődő motívum van: az épület test közepén folyosó vonul melynek az építész a két oldalán képezte ki a tantermeket. Mindkét oldalon a létrejött tereket vasbeton gerendák fedik így a termek elválasztásával felhúzott falak nem rendelkeznek statikai szereppel. Az erőt a

¹⁸ Catre Consiliul Orasenesc Cluj plan de aplicare 1928 augusztus 9, I65 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

¹⁹ 1926-1928 között tanára az újonnan épült iskolának, Apáczai Évkönyv, 1992, Kolozsvár

²⁰ Ezáltal a déli szárny udvari homlokzatának (keleti és déli) 1926-os kialakítása nem maradt fenn.

²¹ Teljes alap, pincefalak és földem beton (vasbeton)

Épületszerkezet: monolit hosszanti vasbeton főtartógerendák, erre merőleges vasbeton mellékgerendák. Az összes földem bevasalt monolit öntött beton. Minden pillér vasbeton. Fő tartófalak - falazott téglá, osztófalak részlegesen, eredetileg mindegyik falazott téglá. Lépcsők pihenői és rámpái vasbeton lemezek, a lépcsőfokok előregyártott betonelemek. (Peltán András építészmérnök közlése)

vasbetongerendák az épület és folyosó falaira terhelik át. A lépcsőház szegleténél pedig az pillérek veszik át ezt a funkciót²². A déli szárny az 1928–29-es átépítéssel sokat változott²³, a változtatások után már nem olyan egységes ez a tömb: nincs egy négy szinten átfutó motívum, mint az 1926-os tervben. A csak részben alagsorral ellátott szárnyra mégis jellemzőek a nagy fesztávolságú terek, melyeket vasbetongerendák támasztanak alá.²⁴ A termék előtt hosszú folyosó húzódik. Moll ezzel a rendszerrel létrehoz egy nagyon funkcionális vázat melyben a tereket úgy osztja fel ahogyan azok céljaiknak megfelelnek. Ennek az előnyei nagyon kiemelkedők – főleg egy iskola számára – mivel ezáltal a tantermeket szabadon megszabhatják (és utólag ahogy ez esetben történt kevés beavatkozással, megváltoztathatják azok méretét). A vasbeton szerkezet továbbá megengedte, hogy a terek elkülönítésénél akármilyen kiterjedésű és tájolású tereket hozzanak létre, így a második emeleten merőlegesen képezték ki a fizikum szertárját, a földszinten (eredetileg lakosztály) pedig teljesen szabadon osztották fel a teret.²⁵ Itt is mint a parókia esetén tűzfalal zárja mindkét oldalát az épületnek. A keleti szárnyánál ez részben indokolt mivel ott létezik egy kisméretű épület, viszont a déli szárnyon több mint 20 méteren belül nem található létesítmény. Ezért feltételezem, hogy Moll városi főmérőként összeérő homlokzatokban gondolkozott itt is akárcsak a parókia esetében.

Az 1926-ban épülő iskolához Moll egy sor részletrajzot készít, ezek közül a vaskorlát, az ajtó és ablakkeretek részletbemenő tervei maradtak fenn. A vaskorlátok földszint és két emeletet összekötő lépcsőt szegélyezték továbbá a földszinten és az első emeleten díszítették nyugati oldalról a feljárót.²⁶ A földszintről megszakítás nélkül induló korlát szerkezete egyszerű: egymást sorba követő, függőlegesen elhelyezett, ellentétes irányba kiképzett horogszerű elemek melyeket egyenes vasrudak választanak el. A részletesen elkészített nyílászáró tervek egy sor finoman kiképzett, leegyszerűsített formát mutatnak. Öt ajtótípust tervezett a különféle bejárókhoz, ezeknek metszetrajzait is elkészíti: ún. rabbitz tokú, üveges, fokméretű inga és kétoldali kerettel ellátott ajtó. Az ajtókra mind jellemző a hálós szerkezet és a negyedpálcás lábazat. Ehhez társul a két bejáratú ajtó is. Amint az ajtók, az ablakok is inkább a vertikálisukkal próbálnak hatni, ez a tény jobban érzékelhető az utóbbiaknál, hol függőleges irányban kiképzett téglalap alakú ablakszemek építik fel a felületeket. Ezek a tokos ablakkeretek valamivel díszesebbek, Moll kilenc típust tervez meg. A többször

²² Mivel a lépcsőház oldalán az esztétikai megfontolás miatt nem helyezhetett falakat.

²³ Az eredeti tervben nincs folyosó a lépcsőházat követően dél felé, illetve a teremkiosztások is megváltoztak.

²⁴ Csak helyenként észlelhetők az 1926-os épület déli falai (mint például a földszinten)

²⁵ Mindhárom szinten csak az 1926-os épületből fennmaradt fal szabályoz.

²⁶ Az oldalkorlátnak csak az első emeleten van tényleges szerepe, a földszintjén csak díszként jelenik meg az elválasztó fal előtt. A második emeleten pedig beton párkányt helyeztek el.

előforduló – egymásba olvadt – ikerablakok is függőlegesen egymás felett vannak kiképezve. A két ablak regisztert egy finoman előreugró - középválasztó párkány osztja el, melynek a kima pálcátagja alatt egymást ütemesen követő bevágások vannak a fa felületén. Az ajtóknál is - az ablakokhoz hasonló kánonokat használ Moll - első feltárulásra is mindkét tartozéka az épületnek egy stílusban készült, még a kis részletek is megegyeznek, mint az, hogy olykor a felületükön felbontja a hálós szerkezetet és 3 hasábot létrehozva, a középső sávot eltolja félig, így megbontva a ridegebb sakktábla szerkezetet. Moll több épületén is megfigyelhető ez az egyszerű nyílászáró díszítő motívum, de számon kell tartani ennek a tervnek a korai keltezését (1926), a formák tisztaságát és részletek kidolgozását.

A fennmaradt nagyszámú tervből rekonstruálni lehet a kor építkezési folyamatait, egyes tervek megismétlődnek, csak hogy a statika valamely aspektusát jobban ki tudják emelni, itt említendő meg a számos vasbeton szerkezetre vonatkozó rajz: vasbeton hevederek vasalási rajzai, betongerenda tervek, födémgerendák és pillér szerkezetek. Ebben a korban mikor a vasbeton szerkezet Kolozsváron újszerűnek számított a szokásos fagerenda és sínes szerkezet mellett, Moll képes korán²⁷ ennek az újszerű technikának teherbírására ráeszmélni és nagyméreteken alkalmazni azt az épületeiben, így új térformákat, nagyobb tereket lefedő szerkezetek lehetőségeit teremtvé meg. Korai vasbeton műve mégse kísérletszerű, nem használja túlzottan a vas és beton anyagát az óvatosság miatt, hanem inkább pontos számítások révén alkotja meg a vékony födémmel és mennyezettel rendelkező épületet. A részletrajzok a lehető legkidolgozottabbak, nem hagynak szabad kezet a kivitelezőknek. Moll szigorúan megszabott részletbemenő tervei hangsúlyozzák az építész szakmai képességeit.

Az épület esztétikai sajátosságai Az épület külső díszítettsége mindvégig egy olyan kánont folytat, mely által a függőleges tagoltságú elemek ismétlődése érvényesül. Normál és ikerablakok különféle váltakozása vonul végig a homlokzatokon. Négy ablaktípust tervez az épületnek, melyek hierarchia szerint követik egymást földszinttől az emeletig: a földszint- és első emeletiek csupán pálcátagokkal és finom kiemelkedésekkel épülnek be, a második emeleten lévők a legdíszesebbek: reliefes stukkó kerettel vannak ellátva, melyek megszakítás nélkül körülvonják a keret három oldalát. A keret összekapcsolja az ikerablakokat, melyek sorát gazdagítja pár olyan is ahol a keretek közt még egy reliefes mező

²⁷ A legkorábbi magyar úttörő Zielinski Szilárd (1860. május 1. – 1924. április 24.) építőmérnök, műegyetemi tanár, akinek a munkái kimondottan Pesten és Szegeden vannak. Moll mentora, Petz Samu már nagyobb mértékben hajlott az újabb anyagok használata felé, utolsó épülete, melyet halála után kiviteleztek az Országos Levéltárnak a budai Várban álló épülete volt, ennek a tornya vasbeton szerkezetet kap. Az első magyar állami vasbetonszabályzatot 1909-ban hozzák meg, mely a szerkezetek méreteire vonatkozik.

is létrejön. A stukkó keretek tengelykötegekbe osztják az épületet. A szóban forgó stukkók – Moll elképzelései szerint – előre megöntött egyforma téglalap alakú elemek, melyekkel az ablakkereteket övezték. Ezeket a stukkóelemeket ragasztva-szerelve illeszti az épületre. A kis stukkókon florális motívumot használ.²⁸ Három típus létezik, mindegyikük népies ihletettségű, ezeket felváltva helyezték el: oldalsó regiszterbe, függőlegesen szerkesztett két elem cserélgeti egymást: a lehajló tulipán virágjából kinövő violinkulcs formájú hajtáson álló madár és a cserépből kinövő tulipán és a violinkulcsos hajtás. A felső regiszterbe a vízszintes elhelyezésű liliomon üllő galamb és egy fekvő liliomos stukkó helyezkedik el. Ezzel egyben praktikusán és olcsón oldja meg az ízléses díszítést. Az udvari homlokzatokon nagyon leegyszerűsített, díszítetlen keretek vannak. A keretek alsó szaraitól lizénák futnak le az épület lábazatáig. A homlokzat monokrómsága – Moll sajátos esztétikai vonása – legtöbb épületénél így jelenik meg, ebben az esetben is, ahol a fehér szegélyű keretek vibrálását az egyszínű, durva kidolgozású, rusztikus falfelületek váltják. A lábazatot eredetileg doroszolt kváder díszítette. Fontos kiemelni a tengelyek problematikáját, mely szintén egy egyénies szerkezetet kap. A függőlegesen tagolt homlokzat kiképzése elég komplex és a tengelyek összetettségéből adódik. Nem konkrétan elhatárolt tengelyek ezek, melyek egyformán végigszelik az épületet, hanem egyenletesen egymást felváltó variánsok: két kis keskenyebb tengelyt követ két szélesebb tengely, amely után két keskenyebb és így tovább. Ez a szabály kisé változva, de folytatódik a 1928-as bővített szárnyrészen is.

A bejáratot képező beugró három tengelye is a vertikálitást hangsúlyozza a vékony lizéna sávokkal, melyek fenn egy lépcsőzetes – zikkurathoz hasonló – megoldással zárulnak. Az épület felületén nincsenek hangsúlyosan előreugró reliefek, inkább a nagy tömbökbe próbál hatni, az egyetlen kiemelkedő elem a főbejárat részsűs bejárata, melyet egy csúcsíves díszítésű pronaosz előz meg. Az épület ezen bemetszett részén nincsenek jelen a megszokott számos nyílások – melyet az épület két homlokzatán észlelünk – hanem az épület ezen részét épp a nyílásmentessége emeli ki. A földszinten található kaput a szembe lévő kapusszoba nyílása egyensúlyozza ki. A zikkurát²⁹ motívum megismétlődik az épület földszinti ablakainak kötényeiben illetve mindez a főhomlokzatokon és az udvaron is.

Az épületbelső – a pronaosz kivételével – visszafogottan díszített, az egyetlen kiemelkedő elem a három szinten előforduló fejezetes vasbeton pillér, mellyel az építész a (kétkarú pihenős lépcsős) lépcsőház körüli vASFödémeket támasztja alá. Az pillérek

²⁸ Ilyen motívumos stukkót több kolozsvári épületén használ.

²⁹ A zikkurát az Art Deco egyik fő jellemvonása, megjelenik a lépcsős felépítésű épületszerkezetekben (Chrysler Building) és mint a belső, mint a külső díszítő motívumaikba.

négyszögletűek, törzsük díszítetlen, egyedül a fejezetük kap stukkós díszítést. Ezek mindhárom emeleten azonosak. A fejezetek a szelek tornyai korinthoszi oszlopfő szerkezetére épülnek, a függőlegesen kiképzett – jelen esetben felületén – hagymás tulipán és elnyújtott akantuszlevelek váltakozásával. Az oszlopfő alatt még két gyűrű (*annuli*) is utal a klasszikus eredetre.

Kiemelendő az előcsarnok kialakítása, melynek jelentőségét mi sem hangsúlyozza jobban mint a kidolgozottsága, Moll az épületbelső ezen részére fordította a nagyobb figyelmet. Az előcsarnok, a pronaosz és földszinti folyosó közt helyezkedik el és egy kis lépcsős előcsarnokként érvényesül. A lapos tükörcboltozat alatt szima párkány fut végig a négy falon. Az alatta levő falak intenzíven tagoltak, a sarokban kanellurázott lizénák jelennek meg, illetve a téglatömb alakú pronaosz hosszanti falai, két regiszterbe osztódnak, melyeket duplázott kanellurázott lizénák választanak el. Az így kialakult két üres felület a falba mélyül és két fülke alakul ki, melynek sarkait negyed toszkán oszlopok díszítik. A toszkán oszlopok lábazata és fejezete folyamatosan végigfut a fülke falán. Ez az előcsarnok az iskola egyetlen díszített tere, a tér egy hűvös eleganciáról árulkodik. Moll a Michelangelo, Laurenziana könyvtárának (úgyszintén előcsarnok) dupla, kanellurázott oszlopait és a San Lorenzo, sarokba szorított oszlopait stilizálja. Az oszlopok közt létrejött fülkéket Moll ellenben díszítetlenül hagyja. De Moll a falfelületből laposan domborít ki elemeket, mintha azokat csak finoman érzékeltetni szeretné.³⁰ Az előcsarnok a két dimenziót keltő reliefjeivel, a stilizált oszlopaival, a geometrikus és az egyenes kiképzésű ornamentikájával, a réz csöves fogantyúikkal az Art Deco jegyében készül (főbejárati és csapó ajtaján az öntött vaselemek a korai Art Deco zigzag (*Art Deco Moderne*) jegyeit sejtetik).

Az épület legjelentősebb vívmánya a kialakításában rejlik mellyel funkcionalitásának megfelelően logikus tereket tudott létrehozni. A bejárat központi elhelyezése – melyet egyben nagyon egyedien old meg az épület bemetszésével – és annak teátrális díszítése az ornamensváltással egyedivé teszi ezt az épületet. Az épületen mindenhol ablakok uralják a homlokzatot, a bemetszett épületrészben viszont ezt teljesen megszünteti, helyet adva az egyedien megformált függőleges tagoló elemeknek, melyek koherenssé téve ezt az egységet, elválasztják azt az épület más részeitől.

Az iskola ideálterve. 1926-ban az iskola megépítése előtt Moll egy ideáltervet készít az iskola épületéről az igazgatótanácsnak. A többszörösen sokszorosított veduta kép

³⁰ A Michelangelói inspiráció nem kizárt, mivel Moll kedvelte a reneszánsz egyszerűségét már egyetemi éveitől (Moll Klára, Édesapám). Későbbi években tanulmányutat is tesz Olaszországba.

mintadarabja egy 70 X 50 cm-es rajzban volt elkészítve.³¹ A rajzot az építész abból a nézőpontból készítette, amelyből az egész épületet be lehetett fogni, hisz egyik más szegletről se látszik ennyire hangsúlyosan az épületegyüttes. Mintha Moll pont ebből a szegletből szerkesztette volna ki az egészet, arra irányítva a szemlélőt, hogy számára mindig ebből az irányból táruljon fel az iskola épülete. Érdekes módon így átértelmez egy eddig még kevés alkalommal használt kolozsvári épületmodellt, mely változást mutat a hagyományos központos főhomlokzat nyújtotta látványhoz képest. Kolozsvár más középületeinek hagyományosan mind a főhomlokzaton van a bejáratuk, legtöbbjüknek a központi tengelyen, másodrangúvá téve így az épület oldalhomlokzatait. Moll a sarokbejáratával viszont centralizálja az épületet és több helyet ad a belső tereknek is. Két helyi épület előlegezi meg ezt a rendszert, egyik közülük a Pákey Lajos által 1895-ben tervezett un. New York szálló, a másik az u.n. Babos palota³², de a két épület bejáratának kiképzése elég praktikátlan – főleg a szálloda esetén – mivel az épületbe bemenő emberek a sarkon beforduló gyalogosokat keresztezik, illetve elképzelhetetlen a főtéri luxusszálloda főbejárata, mikor a szegleten lévő két átjárónál felgyűlt járókellőket a szintén sarkon megálló kocsis utasa keresztezi. Moll ezzel ellentétben felfigyel a nagy diáktömegre, mely a főbejáraton kell az épületbe belépjen, ezért a bejáratot elegánsan besüllyeszti és egy előtérrel is ellátja, így a diákok nem akadályozzák a sarkon beforduló gyalogosokat.

A terv egyben egy sor változást is mutat az eredeti kivitelezett épülethez képest. Az első nagy különbség a bejárat kivitelezése, ahol megfigyelhetjük, hogy a terven az előreugró bélletes pronaosz egyenes lezárású nyílást kap és oromzatán található az EV. REF. LEÁNYGIMNÁZIUM felirat. Ez esetben hangsúlyosabbá tette volna a horizontalitást, a megépült csúcsíves boltívvel szemben, amely kiemeli a vertikális hatást. Egy másik lényeges különbség is megfigyelhető: a terven, a felső szinten egy téglalap alakú girlandos és növényi stukkódíszekkel ellátott mélyített felület látható, mely szintén az iskola nevét tartalmazza. Ebben a variánsban így nincs helye a megvalósult zikkurát alakú 3 stukkódísznek. Ezek után megállapítható, hogy Mollt legjobban a bejárat rész érdekelte, ennek tervezésével foglalkozott a legtöbbet, újrarajzolva azt többször.³³ Egy másik változatot mutat a homlokzatok kialakítása is, ahol az ablakkötények – a terv szerint – kiugornak a fal síkjából két szinten, hangsúlyosan kiugró stukkó elemek erkélyhatást keltenek három oldalukkal,

³¹ A minta Budapesten a MT Kutató Intézetének Dokumentációs Központjába található meg MKJ-C-I-122-71-14.

³² Széchenyi tér (mai Piata Mihai Viteazul) nyugati sarkán lévő kétemeletes bérház Babos Sándor megrendelésére épült 1890 körül.

³³ Az említett 70X50-es terv mellett még létezik egy homlokzati rajz. Református Archívum III C Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

melynek felső emeletén finoman végigvonul az övpárkány, hangsúlyozva a szögeket. A megépült változatban viszont ezek alig emelkednek ki a falfelületből, viszont magtarják a hármas függőleges beosztást. A terven nincs pince, ami jelzi a rajz korai változatát, amikor is még az igazgatótanács alagsor nélkül képzelte el az iskolaépületét.

Moll finoman jelzi ideáltervében meg várostervezési érdeklődését is : az iskola szomszédságában barokkizáló palotákat helyez el, holott a valóságba ott mindig egyszerű díszítetlen házak voltak. A két oldalépület nagyszloprendes, egyemeletes. A nyugati létesítmény alsó szintjén a nyílások vízszintes lezárás alatti füles keretet kapnak, míg a felső emeleten, gazdagon díszített oromzat alatti szintén füles ablakkeret van, az épület sarkát kannelúrázott dór fejezetű nagyszlop díszíti. A keleti épület – mely az iskolához tapad – egy telítettebb homlokzattal rendelkezik: kannelúrázott stilizált fejezetű nagyszlopok közt két szinten ablakok helyezkednek, melyek a felső emeleten díszes oromzatot kapnak. Moll könnyűkézzel egy ideálterv kedvéért talál ki részben két másik épületet is. Az ideálterv végső aspektusa, hogy a városi főmérnök az iskolaépületet egy téren helyezi el.³⁴ átalakítva ezáltal az utcát. A térkialakításban kap igazi szerepet az iskola sarokbejárata, mely által a tér értelmezi ténylegesen az iskola eme szerkezetét.

Belvárosi református papi lak és iroda (1927)

Az 1926 augusztus 19-én összeülő kolozsvári belvárosi református egyházközösség elnöksége sürgősen építkezési engedélyt kér az erdélyi református egyházkerület igazgatótanácsától a Farkas utca 19–21 illetve 29. számú addig üresen álló telkek beépítésére. A sürgetés indokolt volt, tekintettel az 1921-es román országos törvényre, mely azt tartalmazta, hogy a belváros területén lévő be nem épített, üres telkeket az állam kisajátítja. A papi lakra nem volt kimondottan szükség.³⁵ de az említett törvény nélkülözhetetlenné tette, hogy elsősorban az úgynevezett *harangláb* telkén (19–21-es szám) és másodlagosan a 29-es szám alatti telken, épületet emeljenek. A parókia már 1926. július 28-án megkapta az építési

³⁴ A rajz szerint egyértelműen egy placcon foglal helyet az épület: a megnövelt tér és körös körül elhelyezett épületek vetített árnyéka ezt mutatja.

³⁵ *...ama az épületünk felépítésére semmiféle szükségünk nem volt ... az épületünk felépítésével saját területünkbelől körül belül 200 négyzetmétert a város részére átengedtünk anélkül, hogy ezért bármi féle ellenértéket kapnánk...*Innek Zsigmond 1926 október 4 R.A. III C 37/18 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

engedélyt a városi tanácstól.³⁶ Moll Elemért kéri fel, hogy számítsa ki az építendő papilak és óvoda költségeit.³⁷ Az építészmérnök a parókia építését 2.200.000 lejre, míg az óvodáét 2.000.000 lej összegűre becsülte. Az építész becslései továbbá egy sor építkezési fázist tárnak fel, melyek közül kiemeli, hogy a legköltségesebb a pince és emelet közötti vasbeton földem. Moll Elemér az új parókia épületénél számításba veszi a leánygimnázium építése közben tapasztaltakat: az alapfalak mélységét most 3.60 méterre süllyeszti a talajba, melyből 2.60 méter fogja a pince magasságát képezni és ezen alul még 1 méternyi betonöntvény alapozását, a járda szintjétől pedig 1.40 méter fogja a lábazati falat képezni. A belvárosi parókia végül úgy döntött, hogy elsődlegesen a 21-es számon építi fel a parókia épületét és ennek alsó szintjén helyezi el az óvodát. Az összeget a belvárosi gyülekezet az eladott Rákóczi-serleg összegének maradékából és a Király utcai 24 szám alatti ingatlan árából szeretne volna fedezni, de ez később részben meghiúsul és így kölcsönökből épült fel, melyet az erdélyi református egyházkerülettől vettek fel³⁸.

A belvárosi egyházkerület határozottságát mutatja, hogy már 1926. május 14-én összeült gyűlésén elhatározta, hogy Moll Elemért bízta meg³⁹ a parókia és óvoda terveinek elkészítésével, és hamarosan ki is fizeti előre a mérnököt⁴⁰. A belvárosi egyházgyülekezet kezdettől Moll Elemért kérte fel az épület(ek) megtervezésével és csak az építkezés kivitelezésére hirdet pályázatot melyre Artur Gerstenbrein, Zudor Sándor és Kovács Gyula építészekről kap ajánlatot. Végül Kovács Gyulát bízzák meg a parókia és egyben papi lakpallér és részletterveinek elkészítésével, az építkezés vezetésével, ellenőrzésével és elszámolásaival. Neki engedélyezik a Moll-terv akármilyen mértékben történő változtatását.⁴¹ De feltételezhetően Kovács Gyulát mégse lehet ellenmérnöknek tartani, mivel ő bonyolítja le az építkezési munkálatokat. A papilak felépítésével Demény Andor és Tremba József cégjét bízzák meg.⁴²

³⁶ Permis de edificare No 10475/1926 al Consiliului Orasenesc. Református Archivum R.A III C 37/78

³⁷ 9000 lejes munkadíj fejében készíti el a költségvetést 1926 szeptember 1-jén R.A. III C 37/12 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár.

³⁸ Az első összeget 1926 október 7-én veszi fel, utolsót pedig december 11-dikén. (18%-os kamattal és 18%-os késedelmi kamattal) III C 37/70, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár.

³⁹ III C 37/1, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár.

⁴⁰ 20000 lejes összeget két részletben: 10000 lejt június 17-én, 10000 lejt pedig szeptember 1-én veszi át az építész R.A. III C 37/11, Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár.

⁴¹ Kolozsvári református egyházköztség tanácsa által kiállított megbízólevél 1926 augusztus 24, III C 37/1a ebben szerepel: ...az eredeti terv és költségvetés átalakítása; illetve az építkezési végösszeg 3.5 % fizetségként kap, melyből fontos kiemelni az áttervezés értékét: 2%, a munkálatok levezetése csupán 1.5%

⁴² Kolozsvári református egyházköztség tanácsa által kiállított megbízólevél 1926 augusztus 24, III C 37/1b Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár.

Az épület 1927 július 13-án vált hivatalosan lakhatóvá.⁴³ Az építészek a városi mérnökséget kérik fel a statikai számítások elvégzésére.⁴⁴

Az épület berendezésére nem készül semmilyen terv. A kert, bútorok, kárpit, illetve fürdőberendezést egy sor magánszemély vagy cég végzi el és tervezi meg.⁴⁵ A berendezésből csak a csempekályhák voltak készen az átadás napján melyeket később megnagyobbítottak.⁴⁶ Az ablak- és ajtókeretek Moll tervei szerint készülnek, felhasználva a korábban Leánygimnáziumhoz készített vázlatait.

Az épület sikerült voltára és tetszhetőségére utal az a tény, hogy 1929 április 9-én a Zilahi lelkész Kádár Gábor levelet küld a belvárosi tiszteletesnek, melyben elkéri az épület terveit, saját lelkészi lakásának építése érdekében.⁴⁷

A parókiaépület sajátosságai. Szerkezetét nézve összetettebb, mint a leánygimnázium épülete. Legegyszerűbben a következőként lehet leírni: két zömök épülettest merőleges összeillesztése, melynek központi derékszögébe egy negyed henger alakú test van beékelve (lépcsőház), ez észak-nyugat irányból egy négyzet alapú tömbbel bővül ki. Belső szerkezetét nézve meglepő módon – a költséges vasbeton gerendáknak köszönhetően – mindhárom szinten nagy tereket alakított ki Moll. Így a parókia déli épülettestének hosszával megegyező termeket hozott létre az alagsorban, földszinten és emeleten. Ezek a helyiségek 5,50 méter szélesek és 14,18 méter hosszúak, ezáltal majdnem 80 négyzetméteres tereket nyerve, melyeket mind a három szinten 6 vasbeton gerenda tart (ezeket máig szabad szemmel láthatjuk). A gerendák és a fölöttük lévő vasbetonfödém megengedte, hogy ilyen nagy fesztávolságokat kialakítson, anélkül, hogy oszlopokat vagy több szinten egymás fölé helyezett zömök falakat építsen be. Moll itt ismét a vasbeton nyújtotta előnyöket használta ki, és ezáltal nagyobb tereket tudott létrehozni az óvoda és imaterem számára, és ugyanakkor kevés építőanyagot használt fel. Ezeket a tereket később statikai szereppel nem rendelkező újabb választófalakkal tördelték (gipszkarton). Az északi és déli tömbök közti nyugat-kelet irányultságú bejáratot folyosót helyezett el, melyből a lépcsőházba lehet érni. A lépcsőház meghatározó szerepet kap az épület közlekedésében: udvari bejáró, pincelejáró és

⁴³ Állami adómentesség iránti kérés leveléből. Református Archivum III C 37/79

⁴⁴ Catre Serviciul Ingineresc al Orasului, 1926 szeptember 17 IIIC 37/17 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

⁴⁵ A kertet Szabó József kertész rendezi be 5 nap alatt, elültetve 14 gyümölcsfacsemetét (IIIC 37/67), bútorokat a gondnok szerzi be (37/66), kerítést a Leber cég készíti (IIIC 37/63), *komplett fürdőszobát újfajta klosettrel* a Lengyel és Selesy Közfűtés vízvezeték és csatornázás berendezési vállalat készíti 13000 lejért IIIC 37/ 61, Orbán Béla a csíkos lenvásznú ill. fekete glott rolettákat készíti 37/55. Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

⁴⁶ Adorján Dezső cserépkályhás fizetsége, IIIC 37/62 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

⁴⁷ Református Archivum III C 37/76 Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltár

padlásfeljáró. Ezért kialakításának nagyobb hangsúlyt adott a tervező. Hatása kiemelendő, mivel 4 szintet köt össze megszakítás nélkül. Hatásvadász kiképzése térnövelőként hat: az első emeletet és padlást is ezzel köti össze, noha az első emelet felett nincs semmiféle lakosztály, a lépcsők mégis ugyanazzal a vonallal folytatódnak, mint ahogy a földszintet és emeletet kötötték össze. A lépcsőház díszítése visszafogott, de egyben elegáns, így az udvar bejárat, pince és földszint találkozásánál egy szegmensíves boltív jelzi a lépcsőházat. A boltív egyik szárát merőlegesen a falból kiemelkedő konkáv konzolra támasztja. A lépcsők megegyező vasbeton lépcsőfokokból állnak egykarú, minden félemeleten pihenős kialakításban. A korlátok öntöttvasból készültek, díszítésük kis mértékben eltérő a leánygimnáziumétól: szabályosan ismétlődő megegyező szegmenseket építve beléjük: fordított S alakban kiképzett forma, melynek szárainak végén visszakunkorodó hajtásra emlékeztető bővítések vannak, és a korlátokat is fa fogantyúval látja el. A lépcsőház kifinomult látványa a külsőben se tűnik el. Az udvar felőli két homlokzat díszítetlenségét (tűzfal)⁴⁸ a közepén kialakított hengeres külsejű lépcsőház emeli ki: a kerti bejáratot hengeres lépcsők előzik meg, a henger felületén majdnem kaotikusan⁴⁹ jelennek meg a már ismert függőleges kialakítású ablakok. Az első emeleten kis erkélyt alakított ki, mely a henger formáját folytatja, ennek öntöttvas korlátja ismétlődő liliomformákkal díszített.

Az ablakkeretek nem mutatnak nagy változásokat a Leánygimnáziuméhoz képest, az itt lévők inkább kisebb méretűek (lépcsőház) és egyszerűbb kidolgozásúak, így a fűrész és hullám motívumos középválasztó párkány díszíti ezeket a déli illetve keleti homlokzaton. A Leánygimnáziumhoz hasonlóan a földszinti nyílások magasabbak, mint a felsők. A bejárat nyílások viszont eltérőek: a főbejárat emelt nyakú félköríves boltívvel ellátott, mértani formák (mint a rombusz, hatszög) választják szét az ablakszemeket. Továbbá egy - szecessziós mintákra emlékeztető - kovácsoltvas kilinccsel van ellátva: lapja két ellentétes irányba kirajzolódó nyílhegyhez hasonlít, a nyele pedig egy kígyókanyarulatait folytatja. A lépcsőház csapóajtaja két részes, hosszú íves fogantyúja rézből készült.

Homlokzatának díszítése mértéktartó és sajátos Moll alkotás. Függőleges tagoltságú (6 illetve 5 tengelyes), melyeket a lépcsős szerkezetű lizénák hangsúlyoznak. Az ablakok keretezett sávokban futnak lentől felfelé, kötényükben négyzet, illetve lépcsős téglalap alakú stukkókat alakított ki. A déli homlokzaton a középső tengelyei közt megnöveli a teret, két lépcsős lizénát beépítve, azt a hatást keltve mintha két egymással megegyező henger kifelé fordulna. A keleti homlokzat középső tengelyébe helyezi el a főbejáratot. Az itteni 5 tengely

⁴⁸ Ezáltal megkönnyítve a későbbi építkezéseket. Annak esetén, ha a parókiához később épületek társulnak.

⁴⁹ Az ablakok többnyire a lépcsők vonalát követik.

közül a két déli nyílások nélkül marad. A homlokzatot fenn egy szima párkány zárja, lenn pedig a hangsúlyos lábazat, mely a megemelt pince következménye. A díszítések az egész homlokzaton visszafogottabbak, nem emelkedik ki hangsúlyosan semmi, a papi lak a nagy tömbökkel próbál hatni. Az épületre általánosan jellemző a vékony mennyezet és falvastagság, melyek között viszont egy tágas, kellemesen megvilágított épületbelső található. Stilisztikailag a modernista irányzat és eklektika hatása mutatható ki. Modern anyagokat felhasználó erősen funkcionális kánonban épült (a nagy déli szárny termei, az óvoda és imaterem), visszafogott díszítésű falfelületek jellemzik és az épület egésze egy tömbként próbál hatni.

Moll Elemér építészetét befolyásoló elődök

Moll építészeti pályája alatt mindig magyarnak vallotta magát. A nemzeti művészet szétválaszthatatlan a népi művészettől, így az, a népi formai elemeket próbálja felhasználni. Lechner Ödön keletinek vélt motívumokat épít be és megalkotja a sajátos magyar szecessziót. Sok követője akadt: Medgyaszay István, Kós Károly és főleg Lajta Béla. Ez a múlt felé fordulás lett a Gödöllői művésztelep munkamódszere is.

Az 1907-es évekig a válság jele mutatkozik az építészetben, mivel a nagy megrendeléseket, mint a középületek, közművek és bankok építése, egy erősen konzervatív csoport kivitelezte. Az Alpár Ignác vezette késő historizáló építészet maradt a hivatalos keretek közt.⁵⁰ Ennek kolozsvári példája Pákei Lajos építésze. Pákei mint városi főmérnök életpályája alatt az eklektikus építészet barokkizáló és klasszicizáló formáival gazdagította Kolozsvár arculatát.

Az 1905 körül lecsillapodó szecessziós hullámot követően egy új irányvonal indul ki Közép-Európában. Ebben nagyobb hangsúlyt kapnak a polgári megrendelések, melyek elvárásai közt megjelenik a higiénia kérdése és a társadalmi gondolkodás. A stílussal egy szintbe kerülnek a technikai kérdések és komfort.⁵¹ Ez az eszme hathatott Mollra is, aki ez időtáj válik a budapesti József Nádor Műszaki Egyetemen egyik kiemelkedő diákjává.

Az 1908-as évre az építészeti válság a végét mutatja és egy új fuvallatú irányzat termékenyebb korszaka érkezett meg az első világháború kitöréséig. Ezt részben a politikai változások is előmozdították a neoliberaisok fellépésével (pl. Bárczy István). Az urbanisztikát

⁵⁰ Az új és radikális építészek munkáit elvetik a konzervatív politikusok és megrendelők.

⁵¹ A kert város angol képviselői például sikeresen reformokat, hajtanak végre.

most szociális tényezők is befolyásolhatták.⁵² A fiatal építésze nagy hatással voltak ezek a változások, hisz Mollra jellemző, hogy hamar átveszi a kor divatjait és mindig a megújulás felé törekszik mint ahogyan későbbi kiadványai is mutatják.⁵³

A *Fiatalok* csoportosulás, mint Kós Károly, Jánszky Béla és Zrumeczky Dezső már egyetemi éveikben Malonyay Dezső népművészeti kézikönyvéhez hozzájárulva megismerik a falu építményeinek szerkezetét és dekorációját. Később áttekintették a formai stilisztikán és szimbolikus jelentésként interpretálták az építményeket, hogy a környezetébe illő alkotás szimbiozisa végett harmonikussá tegye a benne lakót. Ők egy konstruktivista és funkcionális karakterű építészetet vallottak. Felelevenítik a gótikus építészet formanyelvét, megtalálva az egyensúlyt a modernitás, progresszivitás és múlt között. Arra törekednek, hogy helyi anyagokat használva festőien illesszék épületeiket a településképbbe.⁵⁴

Lajta Béla (1873–1920) egy pre-modern irányvonalat képviselt - Kós Károly erdélyi középkorias és folklorisztikus egyszerűségével szemben. Kós Károly körül egy építészekből álló, az ún. *Fiatalok* csoportja alakul ki. Ennek tagja Zrumeczky Dezső, Jánszky Béla, Kozma Lajos, Györgyi Dénes és Mende Valér. Medgyaszay István pedig inkább egy formai és strukturális innovátor. Lajta Bélára nagy hatással volt mestere Lechner Ödön és a nyugateurópai, de észak afrikai tanulmányutak is. A magyar szecessziót és skandináv kváderfalazást harmonikusan egybekapcsolja épületeibe. Kedvelte az új anyagokat és radikálisan képezte ki épülettömbjeit. (Vas utcai iskola, Mexikó úti vakok intézete és az Amerika úti zsidó gondozóotthon)

Medgyaszay István az egyetlen magyar Otto Wagner tanítvány, őt befolyásolták az erdélyi és észak magyarországi tanulmányutak. Medgyaszay használja az elsők között a vasbeton szerkezeteket a magyar építészetbe. Számára nem az ornamentika, hanem az egység és funkció adta a nemzeti jelleget (1913-as első díjas Nemzeti Színház terve, Veszprémi színház- és Laczkó Dezső Múzeumépülete). Medgyaszaynak elméleti munkája is mérvadó így például az 1909-es a *Vasbeton művészi formáiról* című könyve.

Petz Samu Moll tanára, tanártársa és munkatársa Schulek Frigyes kollégája volt, a középkorias ihletésű épületeket kedvelte inkább, így jelennek meg épületein a tornyok, gótikus csúcsíves és mérműves ablakok, de alkotásain mégis jelen van egyfajta

⁵² E kor egyik jellegzetes alkotása a Lajta Béla tervezte Vas utcai iskola.

⁵³ Az Ellenzékbe *A megújuló építészet* cím alatt (1919/122, 1932/296, 1933) sorozatosan kiadványai vannak. De más lapokba is mint a Művészeti Salon (1926/1), Hírnök (1930/17) és Kolozsvári Szemle (1942/44) szintén az új anyagokról és technikákról ír.

⁵⁴ Lechner Ödön megfigyelése szerint, miszerint az angolok mintáját kell követni akik ha Indiába építettek akkor igyekeztek azt beleilleszteni a környezetébe.

konzervatívabb, eklektikus hatás, amelyet Hauszmann Alajostól kölcsönözhetett (míg irodájában dolgozott), egyben az épületeinek csak alapozásához használta a betont, és a vasszerkezetet is csak ritkán.

Fejezetre vonatkozó könyvészet:

A Golden Age, Art and Architecture in Hungary 1896-1914, Corvina Bp. 1996

A századforduló magyar építésze, Gerle János, Kovács Attila, Makovecz Imre, Bp. Szépirodalmi könyvkiadó, 1990

Lajta Béla, Vámos Ferenc, Bp, 1970

Magyar Művészet 1890-1919, Németh Lajos – Akadémiai kiadó, 1981 Bp.

Moll Elemér építésze⁵⁵

Kezdeti tervei a magyar népies szecessziót követik. Ezen korai munkáinak díszítésére – az 1914-es bérháztervből kiindulva jellemző – az egyenes vonalak és geometriai kiképzésű díszítő elemek: a lekerekített sarkú timpanonszerű oromdíszek, látható lapos kupolák. A magasan felfutó lizénák melyek hatásosan növelik az épület megjelenését, a misztikus megjelenésű géniuszok és a nyitott szárnyú angyalok melyek főként a Lajta Béla és Medgyaszay István irányvonalát követik. Mollra jellemző, hogy a tengelyeket vékony pálcákkal is hangsúlyozza, melyek a lábazattól a lizénák mellett a felső szintig futnak.

Későbbi épületeibe egy interferáló stílusirányt vélünk felfedni, az Art Deco és Bauhaus közt, melybe Moll, mégis képes egy egyensúlyt teremteni. 1920-as alkotásai – Bauhaus irányvonala szerint – nagy tömegekben hatnak, könnyen tiszta kubista tömböket vélünk látni bennük: a Leánygimnázium esetén egy hasáb egy kocka oldalába metszve, a parókiánál egy kockába bemetszett henger. Egy épületén sem jelenik meg a rizalit vagy a hangsúlyosan kimagasló elemek. A teherhordó elemek levékonyítottak, és ezek az épületek sarkaikon nem hangsúlyosak. A modern anyagok használata mely helyi esetben újszerűnek számított, így kiemelkedően a vasbeton szerkezet – a legelső vasbeton elemekkel ellátott kolozsvári épület az 1909-es egyetemi könyvtár⁵⁶ – és ennek teljes mértékben való alkalmazása. Moll nemcsak vasbeton elemeket használ, hanem az épületeket egy vasbeton hálós szerkezetből terjeszti ki. Mégse egy tiszta Bauhaus mivel módosítja Gropius programját a díszítések által: noha több helyen leitmotívumként visszatér a díszítetlen komor fal, a

⁵⁵ Moll építészetének jellegzetességeit főleg a három épülete kapcsán igyekeztünk megragadni.

⁵⁶ Vais, Gheorghe, Clujul eclectic. Programe de arhitectură în perioada dualistă (1867-1918), Cluj-Napoca, 2009.

parókia és leánygimnázium esetén mégis jelentősek a díszítőelemek melyek egységesen körbevonják az épületet. Ezekben az esetekben megosztott a testek és díszítőelemek hangsúlyossága: nagy kubista tömegek melyeket egy-két dekoratív motívum összetart. A Leánygimnázium esetén kiemelendő a Art Deco manierája, mely szerint – a kevés számú és egyedi elemekről – a tömegtermelés vívmányaira helyeztetik a hangsúlyt, így nem is olyan meglepő a sok előre gyártott stukkóforma amelyekkel Moll az ablakokat szegélyezi.

Építészetének evolúciója során mind jobban visszaszorul a díszítettség, de végsőkéig megmarad az épületek geometrikus tömbjeinek hangsúlyossága.

Moll a késői *Gesamtkunst*⁵⁷ egyik művésze, pár épületének majdnem minden részletbemenő tervét elkészíti, így nem csak a szerkezet és homlokzattal foglalkozik, hanem a nyílászárók, bútorok⁵⁸ és apró részletek, mint ajtókilincsek⁵⁹ megtervezésével is, ezen túl az épületek színvilágával is foglalkozik megalakítva egy elegáns harmóniát képezve a monokrómiával (alapszín és egy kontrasztosabb szín). Egy jelenség teszi mai nap leértékelővé az épületeit, mivel az elmúlt 60–70 évben az épületeket más színekben festették le, mint ahogyan azokat Moll előzőleg képzelte. Így az olyan kirívó világos színek, mint a világos sárga, rózsaszín nem képeznek kontrasztot a fehér pálcátagokkal és így színes foltokként vegyülnek el a városképben.

Moll a modernizmus, Bauhaus⁶⁰ és Art Deco sajátos egyvelegét képviseli, építészetének fő tényezője mindvégig a funkcionalitás és hűvös elegancia. Kedvelte az egyenes falfelületeket, melyből finoman, csak értékeltetve és sejtetve emel ki pár egyedi díszítő elemet. Sajátos stílusával vonul be a kor építészei közé, egy még építészetileg viszonylag keveset kutatott időszak művészeinek panteonjába. Épületei nem részesülnek sem a korabeli⁶¹ sem a mai napok elismerésében, ezért veszélyeztetettek, hogy a múlt értéketlen relikviaivá váljanak.

A dolgozat anyagának összegyűjtésében nyújtott segítségért köszönettel tartozom: Murádin Jenő és Murádin-Bayer Katalin, Hadik András Löwy Dániel és Demeter János

⁵⁷ Jelentése *összművészet* (Wagnertől), nagyhatású egységre való törekedésre vall: Komor Marcell és Jakab Dezső szabadkai városházának épületénél használatos kifejezés, mivel a két tervező az épületet minden részletében megtervezett (külső, belső és berendezés, ornamentika, szobrászat)

⁵⁸ Például a manzárdokban alakított ki szekrényeket és öltözőfülkéket.

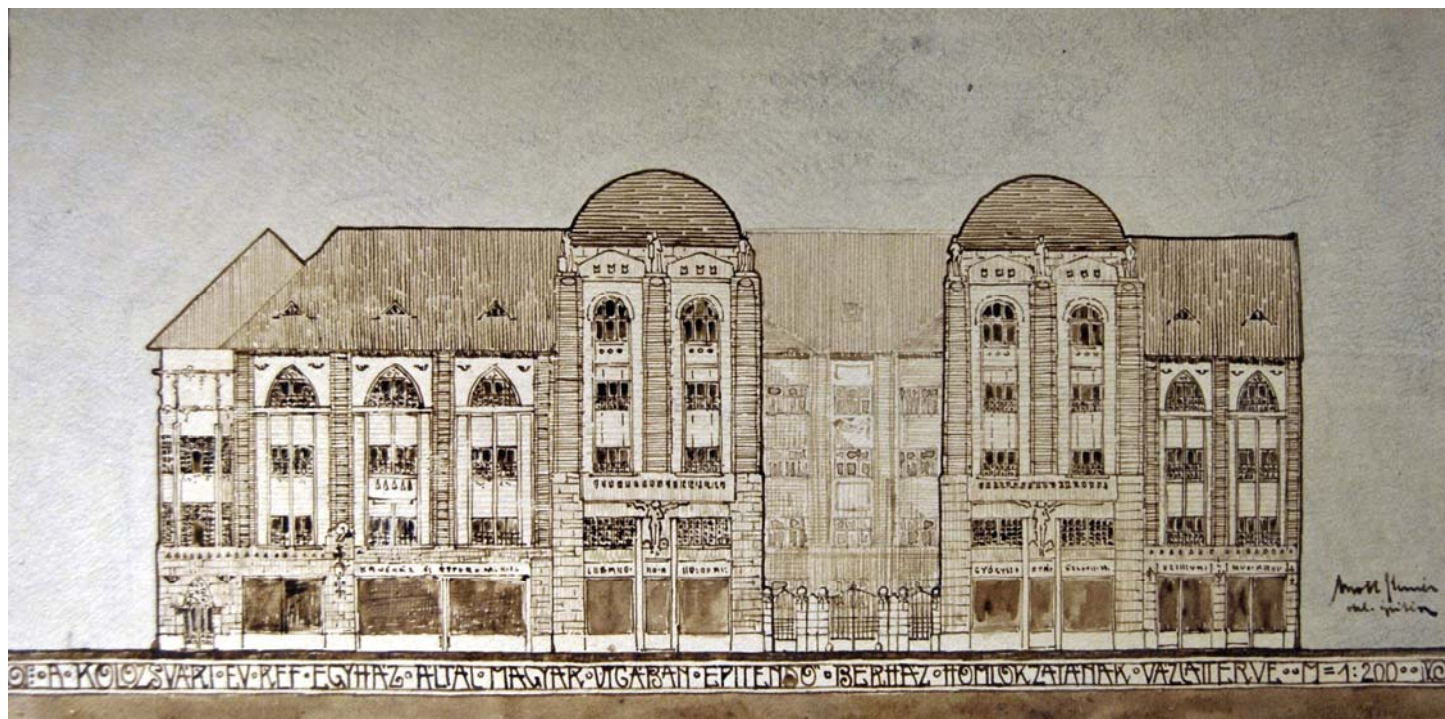
⁵⁹ Példák a belvárosi református parókia és iroda főbejáratán, Görög katolikus Szeminárium épületébe.

⁶⁰ Moll tervezi meg Erdély legtágasabb Bauhaus épületét a volt Görög-Katolikus Szemináriumot.

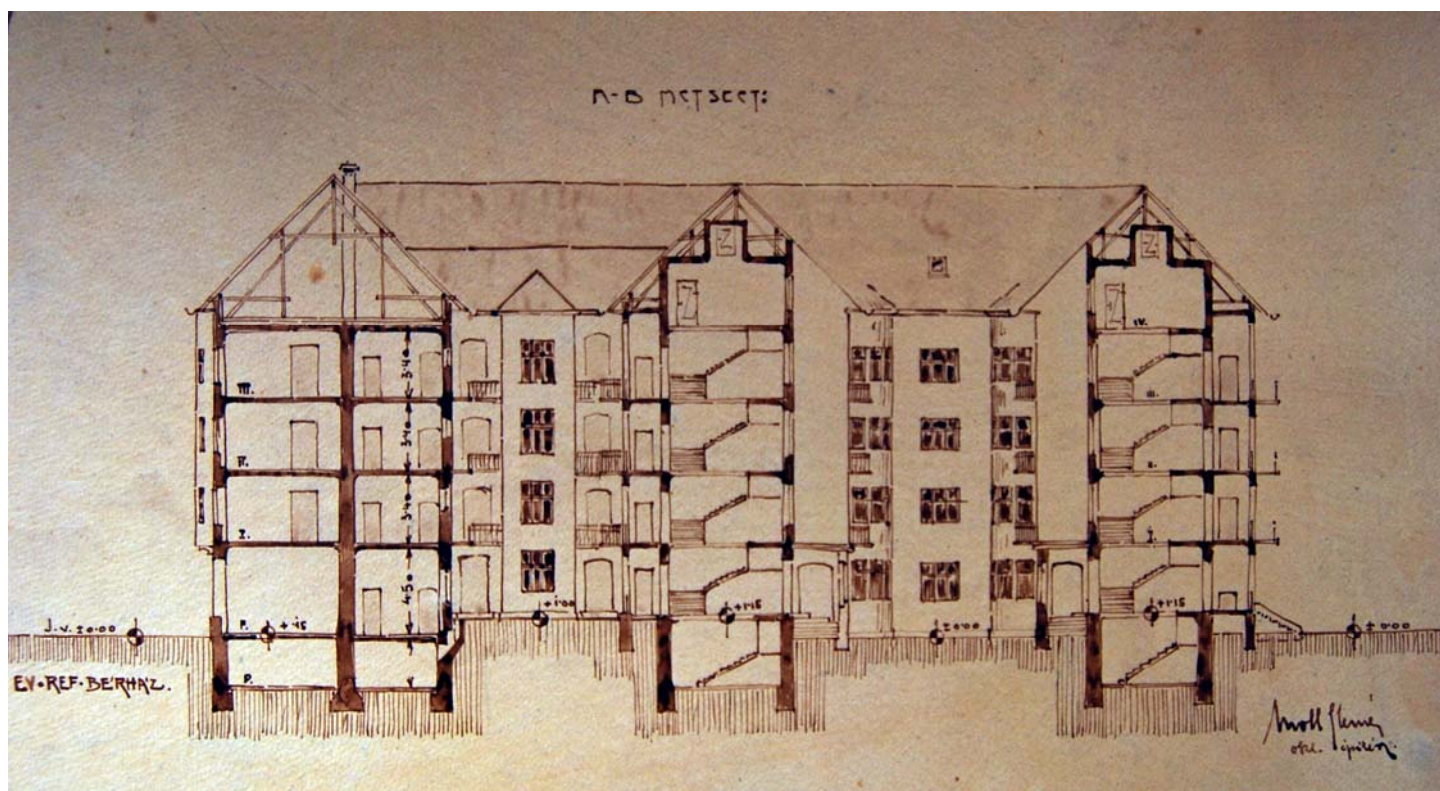
⁶¹ A korabeli építészek mint Kós Károly és Aurel Ciorte elismerésének örvendhet, de a historizáló motívumokat kedvelő köznép nem kedvelte soha, ezért csak az értelmiség és a politikai propaganda volt a megrendelője.

Illusztrációk

1.Református bérházterv (1912-1914) Erdélyi Református Egyházkerületi Levéltárából (tervtára)

1.1 főhomlokzat

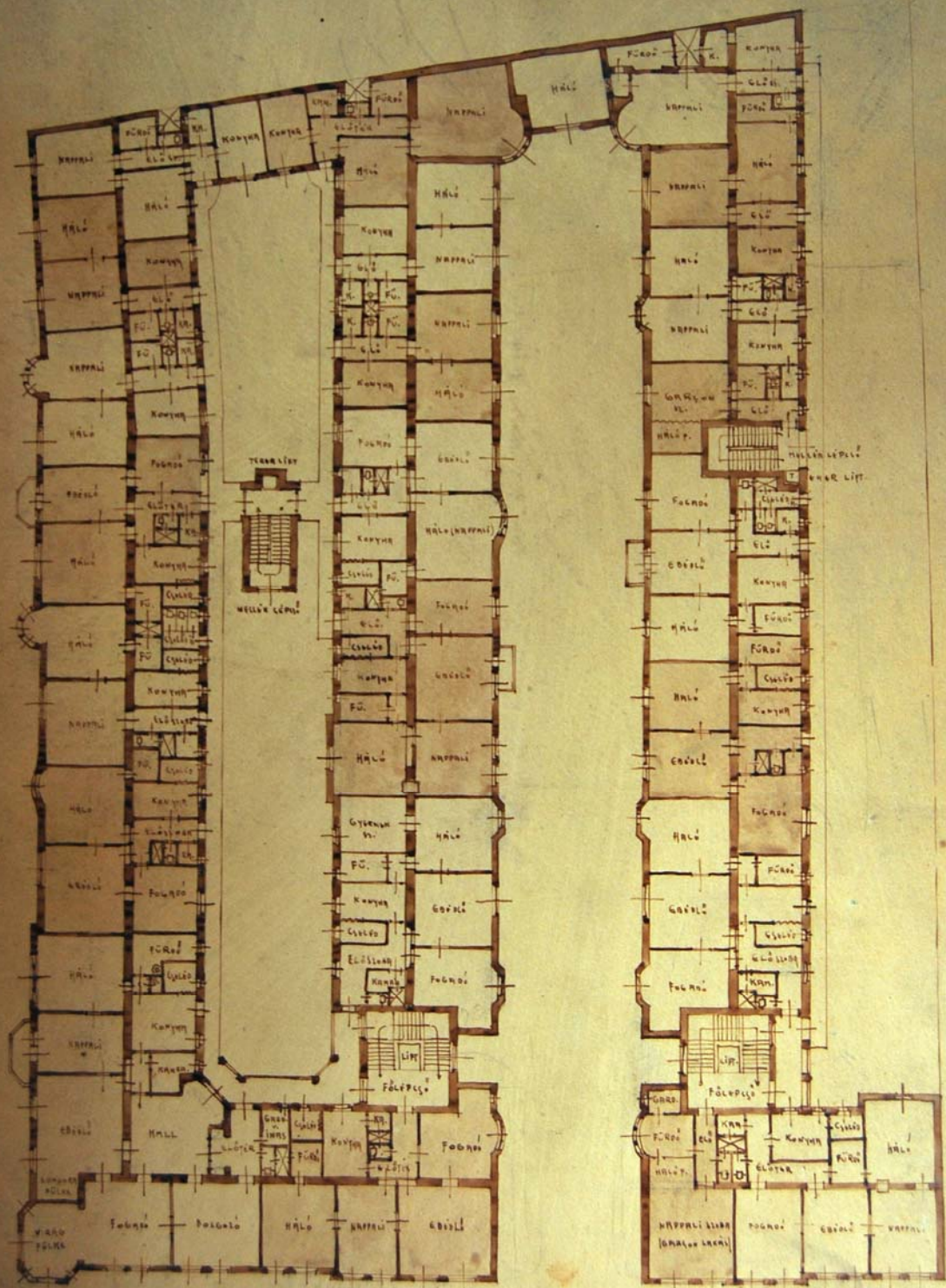

1.2. épület keresztmetszet

Hand-drawn architectural floor plan of a large building complex, likely a school or institutional building. The plan shows multiple wings, courtyards, and numerous rooms labeled in Hungarian. The central courtyard is labeled 'KERT.' and several smaller courtyards are labeled 'VÖRÖS'. The drawing is signed 'Károlyi' in the bottom right corner.

1.3. Földszinti alaprajza

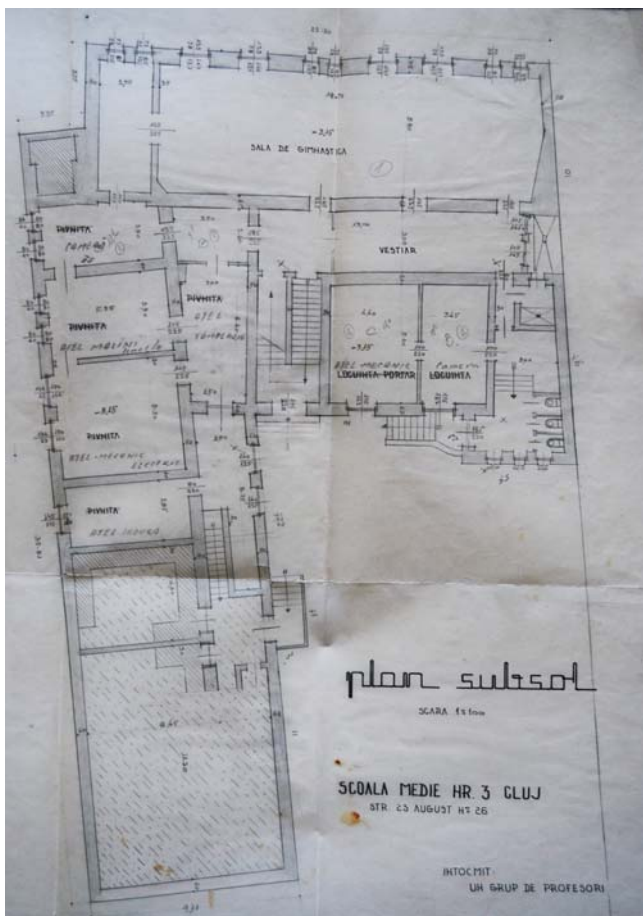
6. KÖLCSVÁRI-ÉV-REF-EGYHÁZ
BERPAJÓZTATÁSI-ENKEZTI-ALAP-
RAJZÁNAK VÁZLATTERVE. 1930.

Amor Hany
me. 1930.

1.4. emeleti alaprajz

2.Református Leánygimnázium (1926-1928) Apáczai Csere János Liceum irattárából

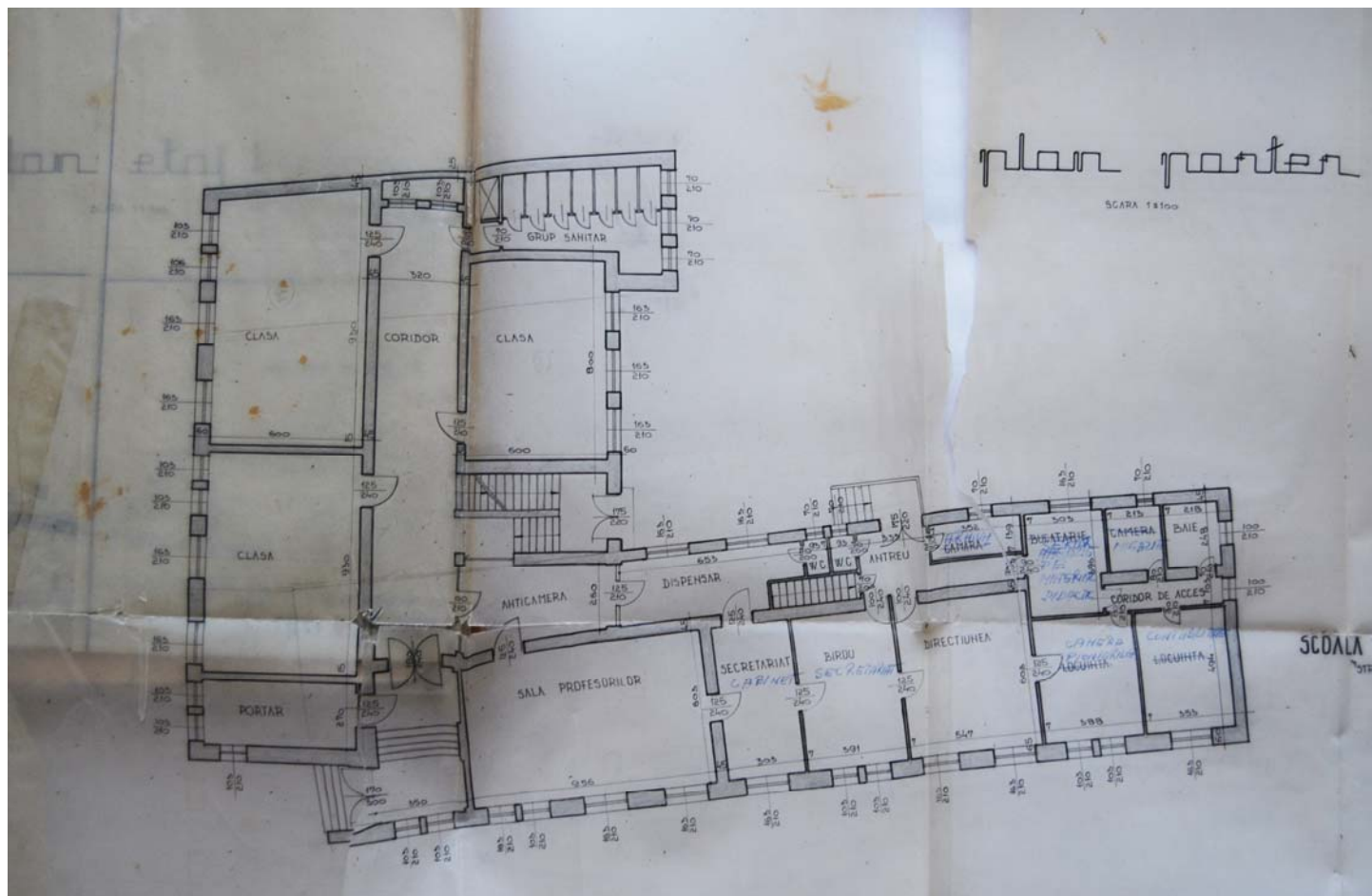
2.1 pince alaprajz

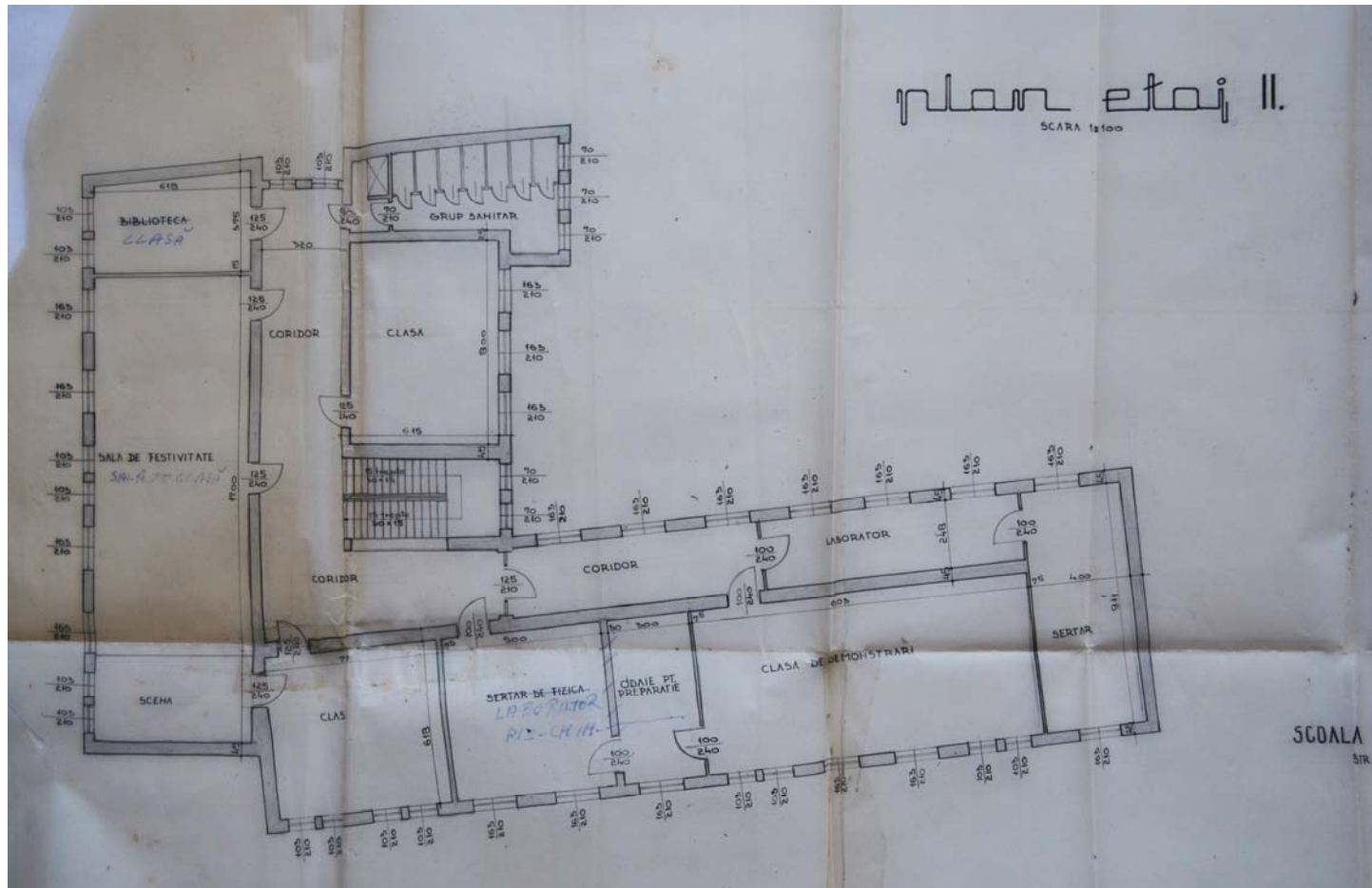
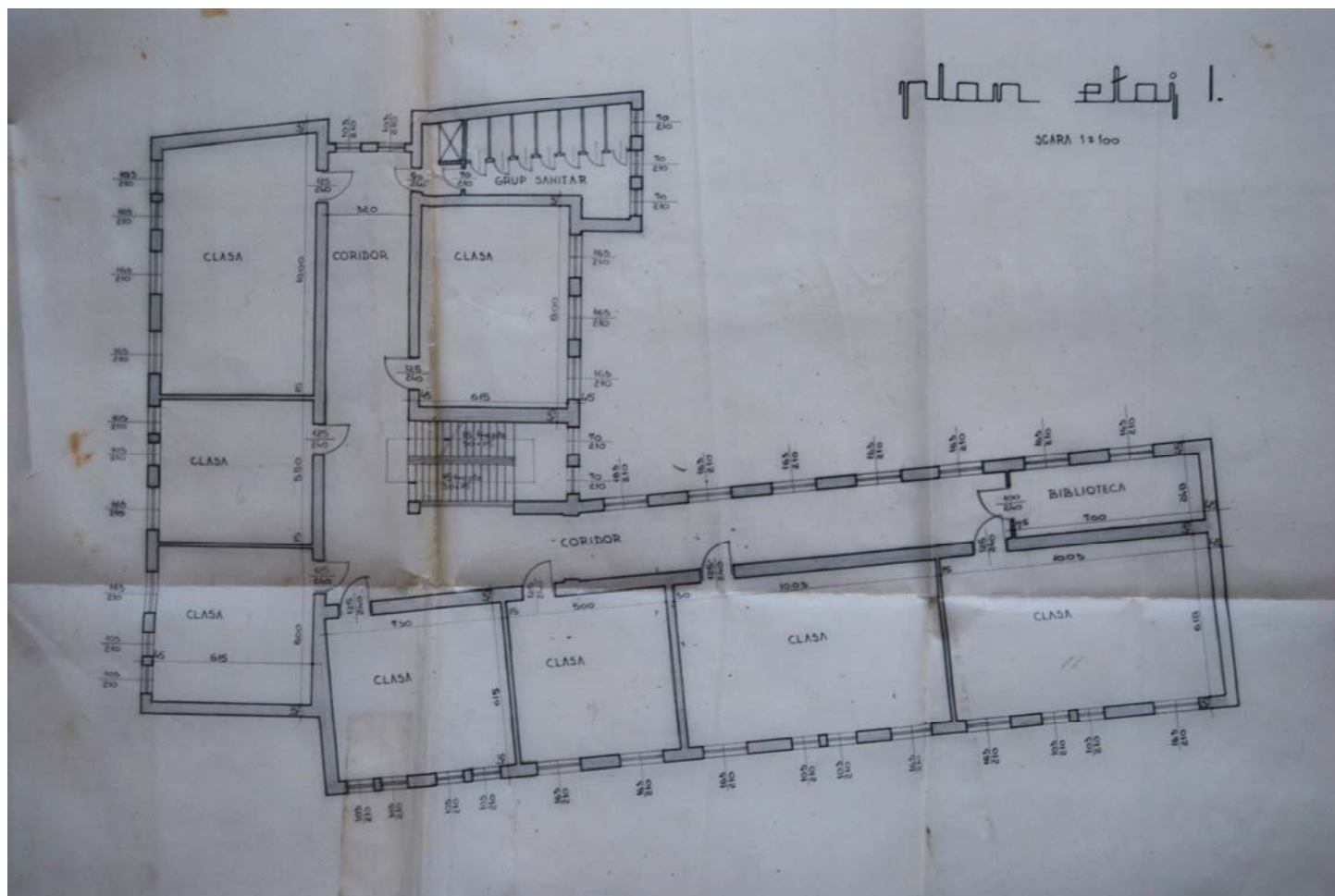
2.2 földszint (lap alján)

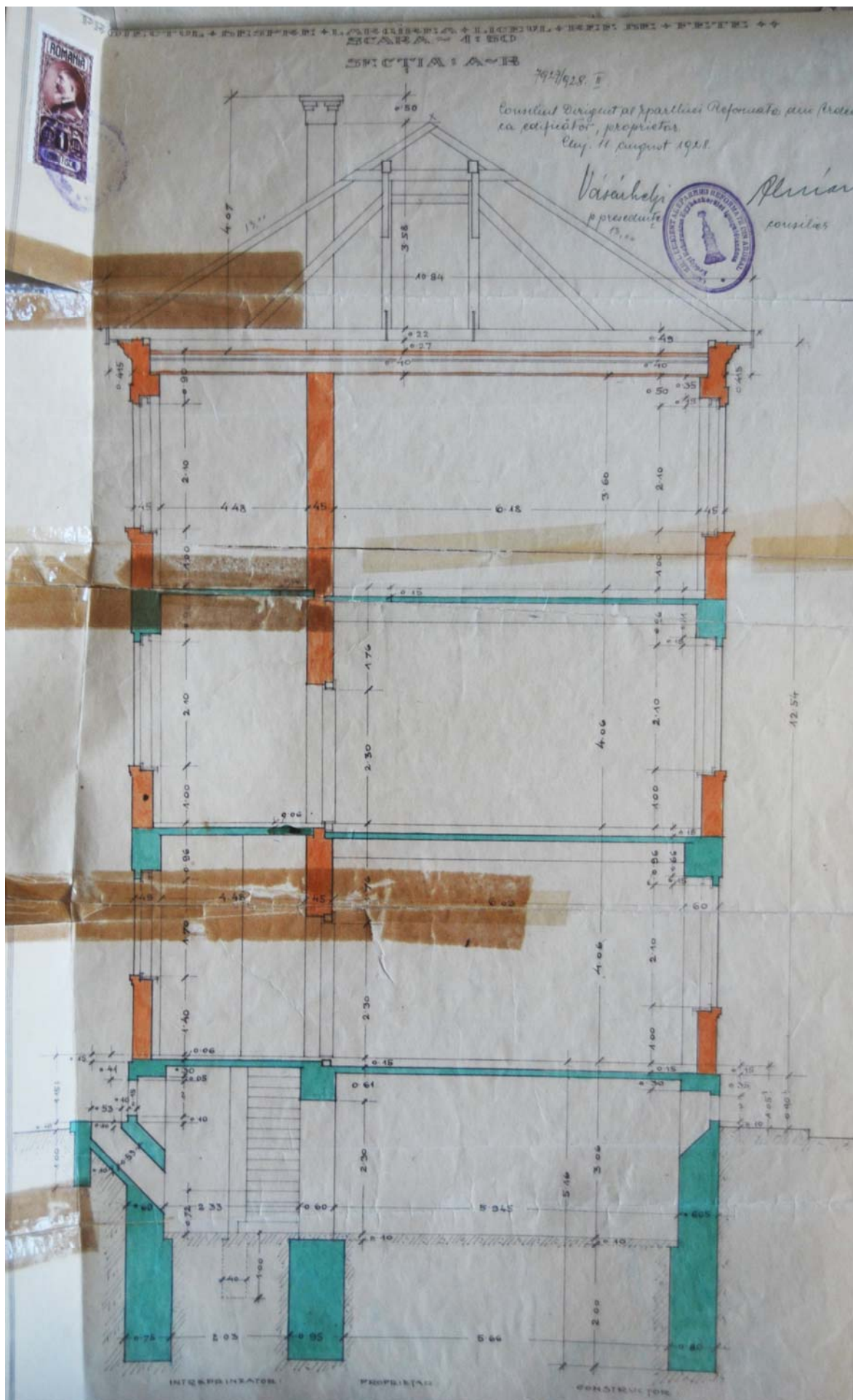
(következő oldalon, egymás után)

2.3 első emelet

2.4 második emelet

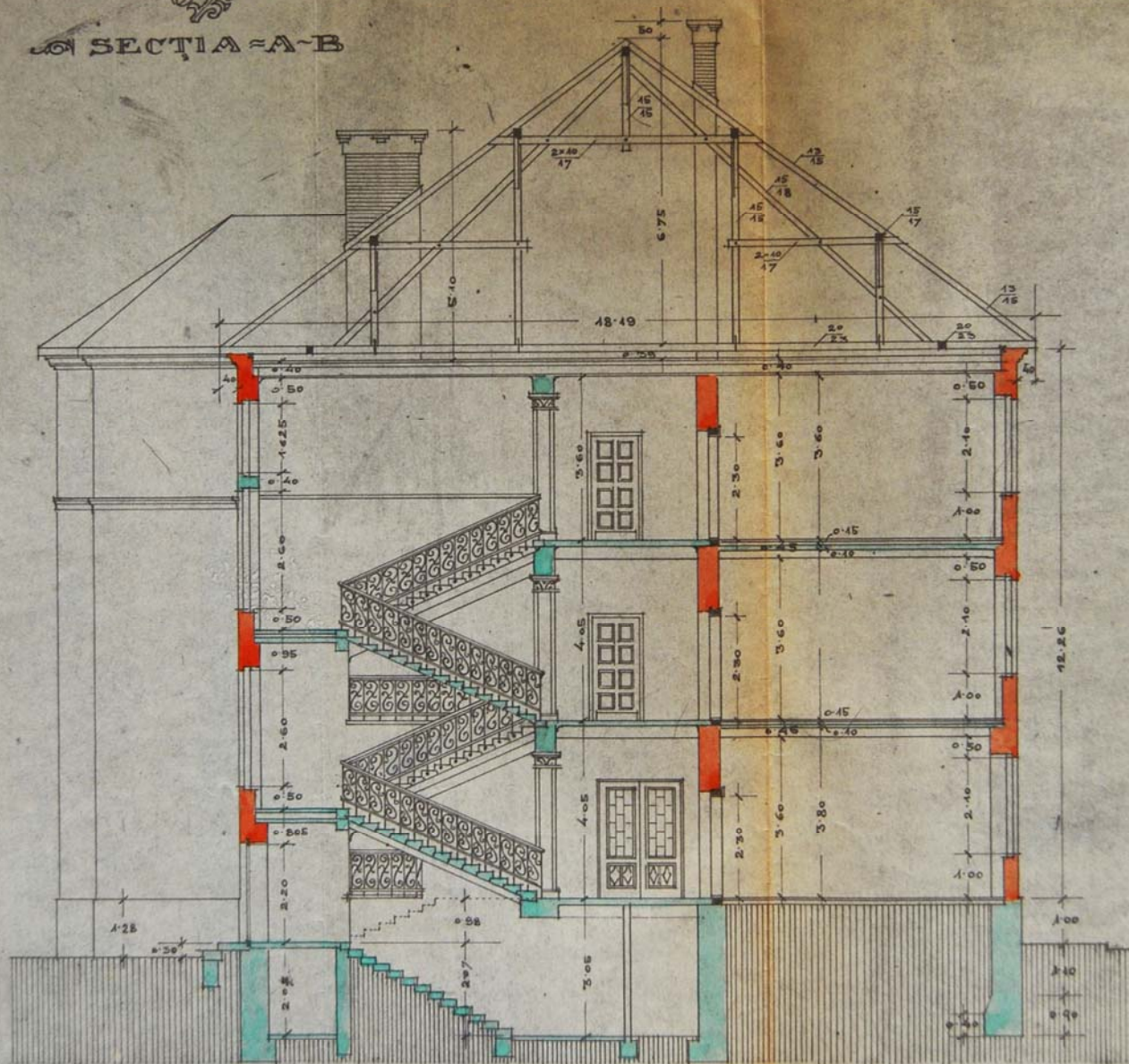

2.5. Nyugati épületszárny metszete

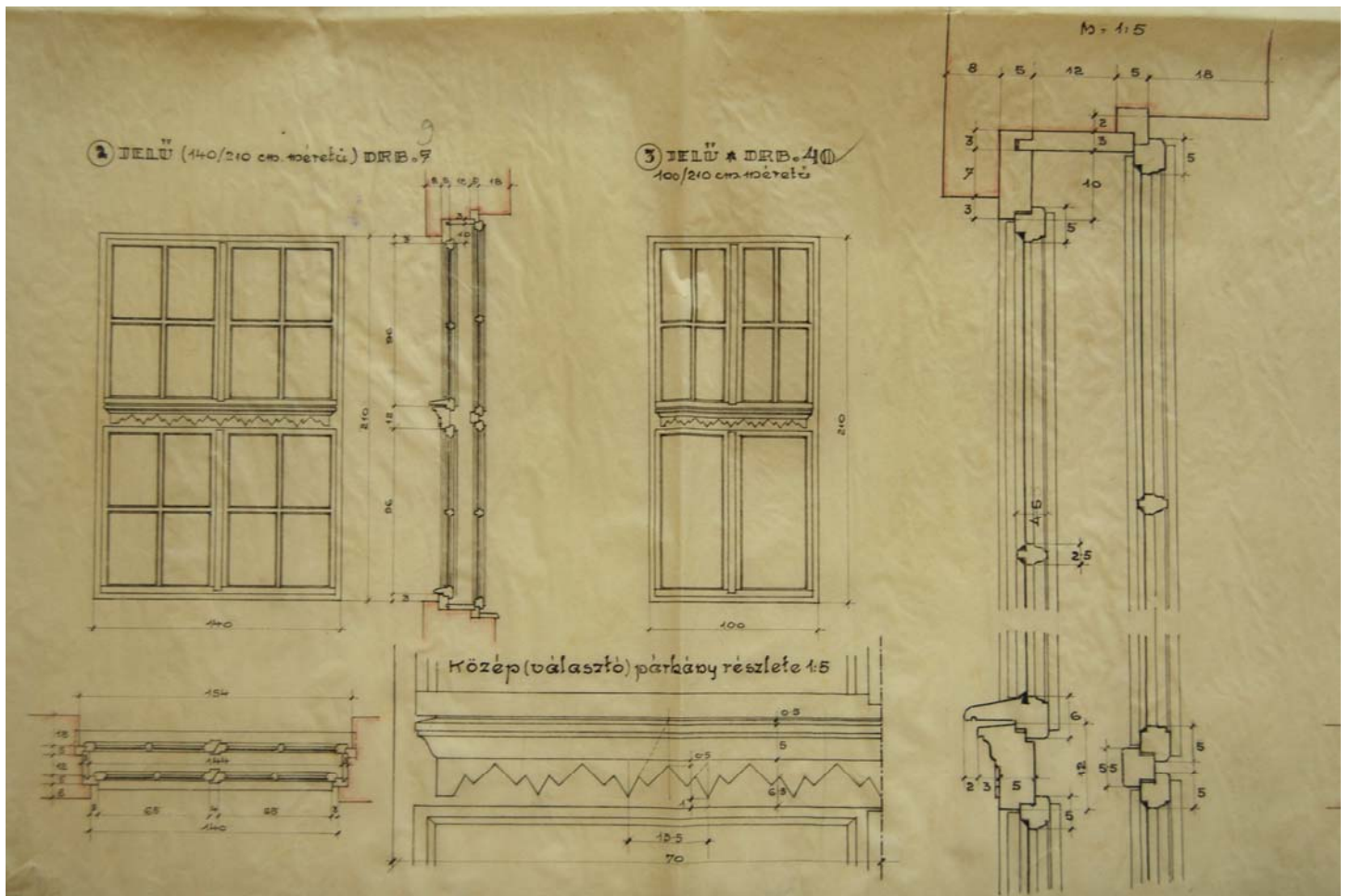
PROIECTUL + DESPRE
LICEUL + REF + DE + FETE
DIN + CLUJ
SCARA = 1:100

SECTIA A-B

2.6. Épület metszete a lépcsőháznál

**2.12. Előcsarnok déli fala
(előző oldalon fenn)**

**2.13. Oszlop a lépcsőházba
(előző oldalon lenn)**

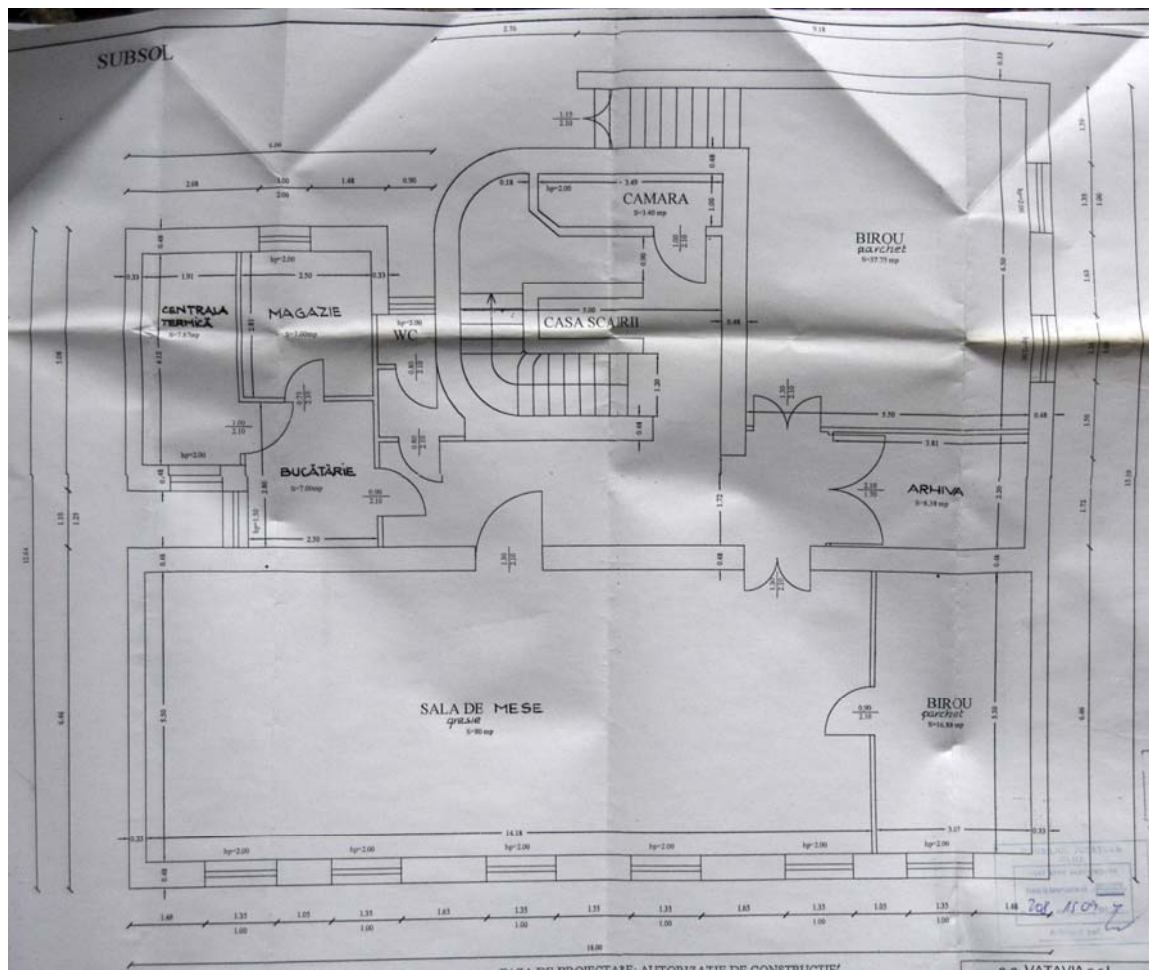
**2.14. A felső emeleti ablakok népies
ihletettségű stukkók (balra)**

**2.15. Az iskola ideálterve 1925-26 körül
(lenn)**

3. Belvárosi Református Parókia Épülete

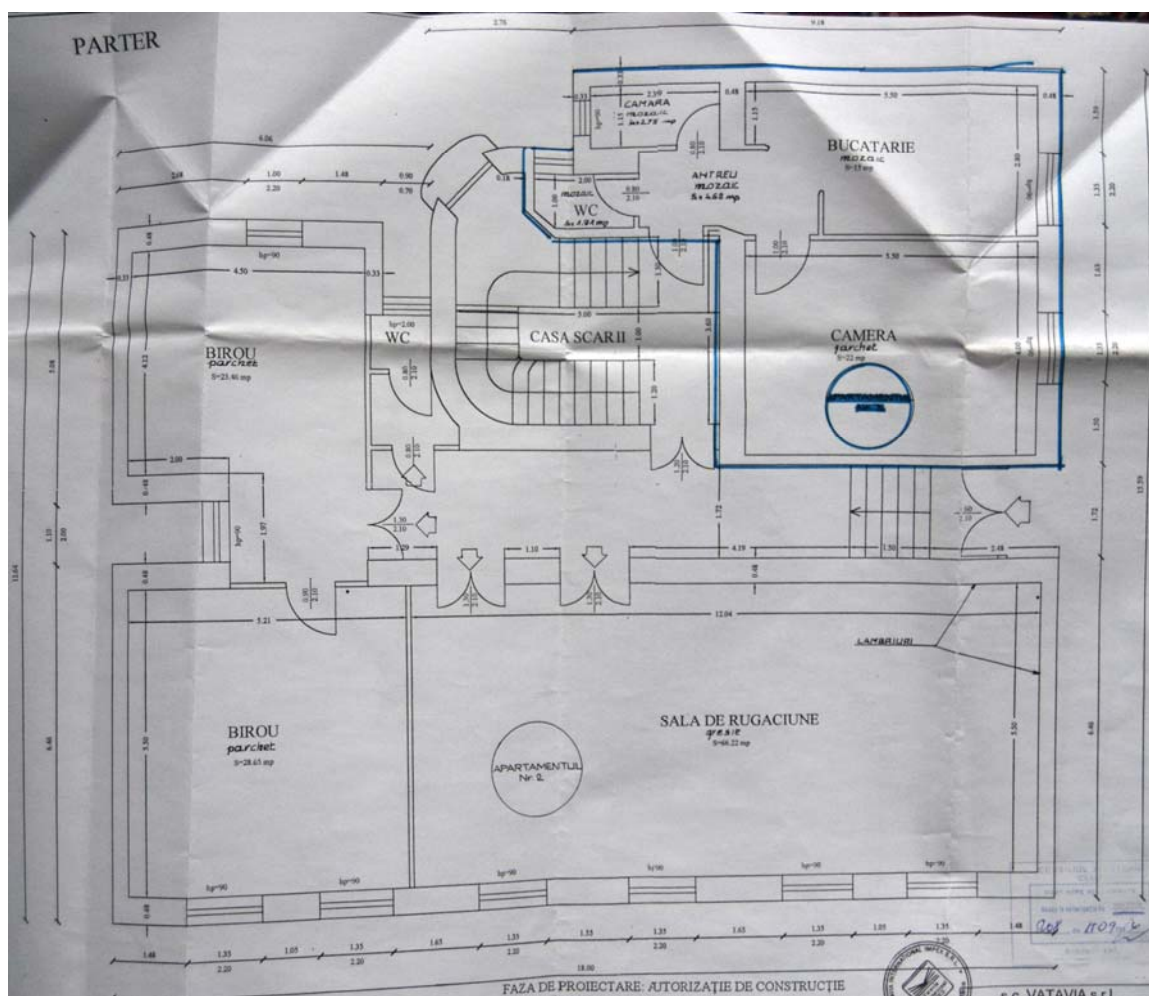

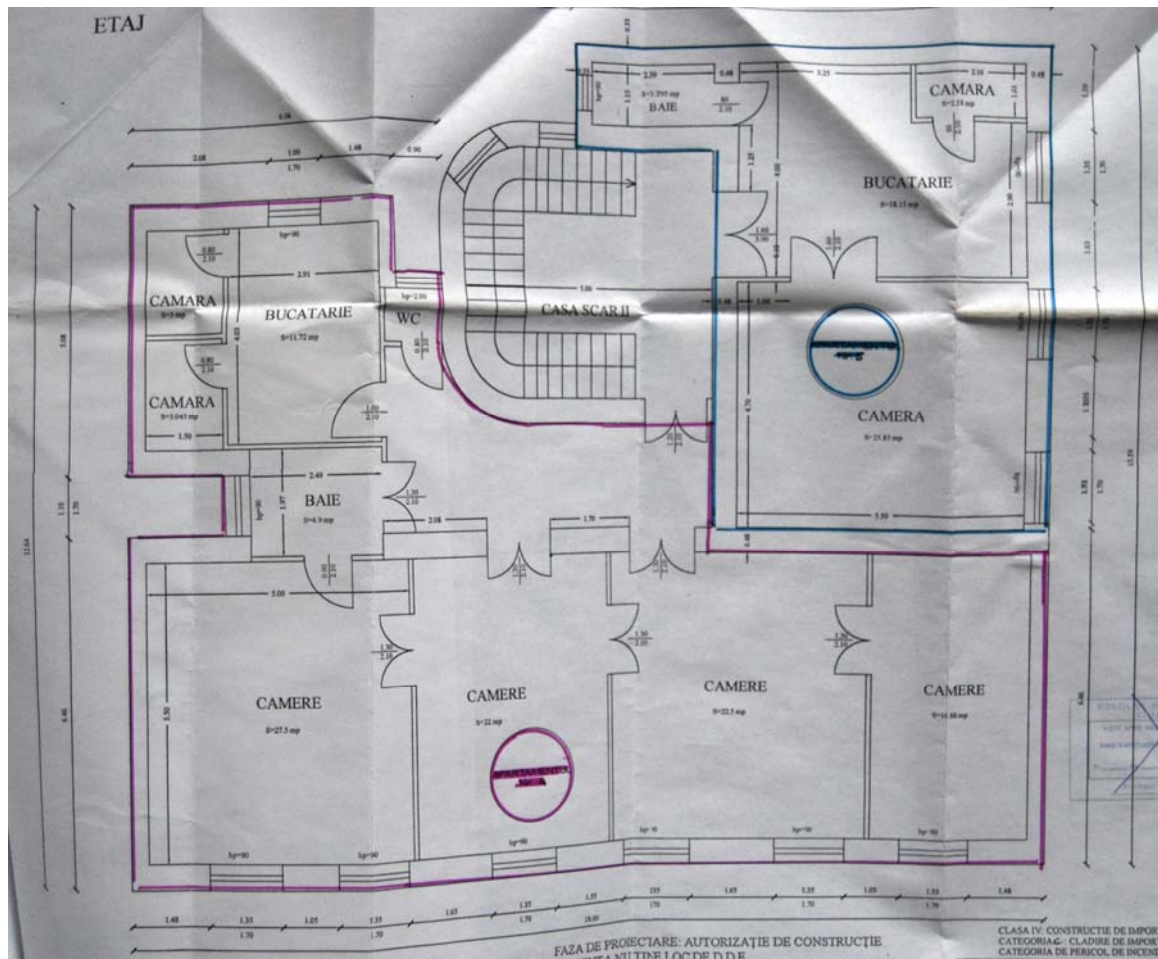
3.1. A parókia az udvar felől (előző oldal fenn)

3.2. A parókia dél-keleti szeglete (előző oldal lenn)

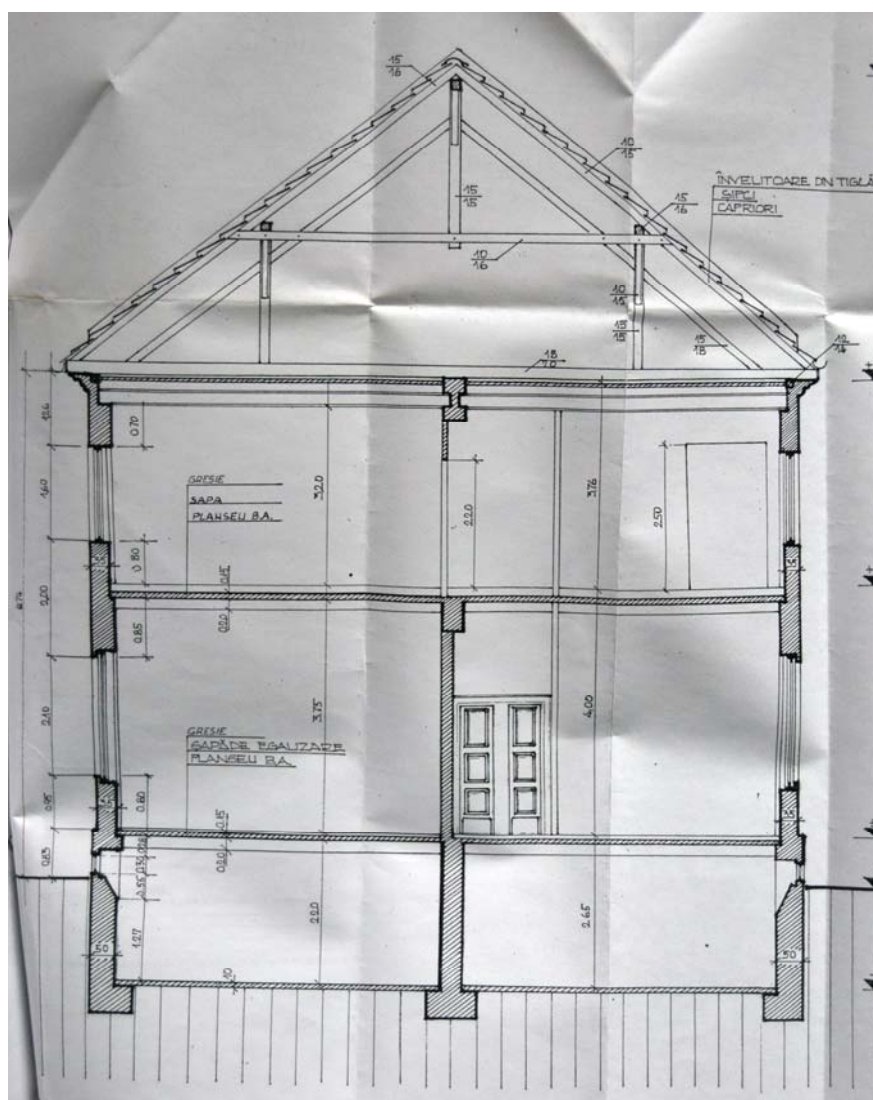
3.3. A parókia alagsora (balra)

3.4. A parókia földszintje (balra)

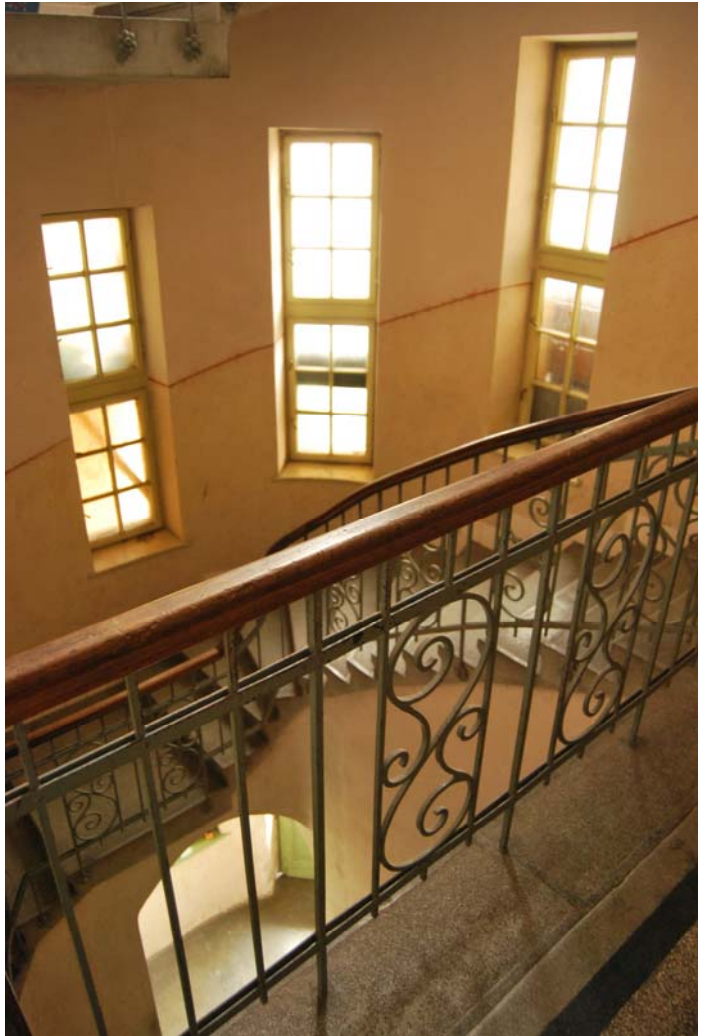
3.5. A parókia emelete (fenn)

3.6. A parókia keresztmetszete (balra)

3.7 lépcsőház földszíni árkádja

3.7.- 3.8. -3.9 Lépcsőház részletek
(előző oldal)

3.10. Főbejárat (balra)

3.11. Főbejárat kilincse (lent)

Tartalomjegyzék

Moll Elemér.....	2
Magyar utcai református bérház terve (1914).....	3
Analógiák	7
A kolozsvári református leánygimnázium (1926).....	8
Az iskolaépület szerkezeti sajátosságai.....	10
Az épület esztétikai sajátosságai.....	12
Az iskola ideálterve.....	14
Belvárosi református papi lak és iroda (1927).....	16
A parókiaépület sajátosságai.....	18
Moll Elemér építészetét befolyásoló elődök.....	20
Moll Elemér építészte.....	22
Illusztrációk.....	24